ePublishing

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
EKT NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

The Greek Review of Social Research

Vol 156 (2021)

156

Local communities, Marine Protected Areas and diving tourism in Cyclades

Lydia Avrami, Nikos Demertzis, Antonis Armenakis

doi: 10.12681/grsr.25952

Copyright © 2021, Lydia Avrami, Nikos Demertzis, Antonis Armenakis

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0.

To cite this article:

Avrami, L., Demertzis, N., & Armenakis, A. (2021). Local communities, Marine Protected Areas and diving tourism in Cyclades. *The Greek Review of Social Research*, *156*, 139–173. https://doi.org/10.12681/grsr.25952

https://epublishing.ekt.gr | **e-Publisher:** EKT | **Downloaded at:** 17/04/2024 01:51:37

The Greek Review of Social Research, 2021, 156
Print ISSN: 0013-9696 Online ISSN: 2241-8512
Copyright © 2021 The Author(s)
This work is licensed under the Creative Commons
Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0)
https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/

Λυδία Αβράμη, Νίκος Δεμερτζής**, Αντώνης Αρμενάκης****

Τοπικές κοινωνίες, Θαλάσσιες Προστατευόμενες Περιοχές και καταδυτικός τουρισμός στις Κυκλάδες

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα μελέτη αποσκοπεί στην αποτύπωση και συγκριτική ανάλυση των αντιλήψεων και απόψεων των τοπικών φορέων και ομάδων συμφερόντων τριών νησιών των Κυκλάδων με διαφορετικό επίπεδο τουριστικής ανάπτυξης (Κύθνος, Μήλος, Σαντορίνη) σε ό,τι αφορά τις πρόσφατα οριοθετημένες Θαλάσσιες Προστατευόμενες Περιοχές (ΘΠΠ) και την ανάπτυξη του καταδυτικού τουρισμού. Επιπλέον, διερευνώνται οι κύριοι παράγοντες που εκτιμάται ότι θα συμβάλουν ή θα υπονομεύσουν σε τοπικό επίπεδο τη διακυβέρνηση, τη διαχείριση και εντέλει την αποτελεσματικότητα των ΘΠΠ στις παραπάνω περιοχές. Προς τον σκοπό αυτό, διεξήχθησαν ατομικές συνεντεύξεις με όλους τους τοπικούς φορείς που εμπλέκονται άμεσα ή έμμεσα στη διαχείριση των ΘΠΠ και την ανάπτυξη του καταδυτικού τουρισμού. Από την ανάλυση των πρωτογενών δεδομένων προκύπτει η ουσιαστική έλλειψη ενημέρωσης των τοπικών φορέων και ομάδων συμφερόντων όσον αφορά τις ΘΠΠ. Επιπλέον, παρατηρούνται αξιοσημείωτες διαφοροποιήσεις στις απόψεις τους, οι οποίες φαίνεται ότι συνδέονται σε μεγάλο βαθμό με το επίπεδο τουριστικής ανάπτυξης του κάθε νησιού, τη διάρθρωση της τοπικής οικονομίας και τη διεξαγωγή διαβουλεύσεων σε τοπικό επίπεδο κατά το παρελθόν όσον αφορά τη θεσμοθέτηση ΘΠΠ.

Λέξεις-κλειδιά: *Θαλάσσιες Προστατευόμενες Περιοχές, καταδυτικός τουρισμός, διαβούλευση, τοπικοί φορείς, τοπική οικονομία*

*Δρ. Πολιτικής Επιστήμης. Επιστημονικός Συνεργάτις, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ) και Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης, ΕΚΠΑ, e-mail: lavrami@ekke.gr
** Καθηγητής, Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ, ΕΚΠΑ και Πρόεδρος του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ), e-mail: ndemert@media.uoa.gr
*** Επικ. Καθηγητής, Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ, ΕΚΠΑ,e-mail:aarmen@media.uoa.gr

Κατάθεση: 27 Φεβρουαρίου 2020 Αποδοχή: 4 Σεπτεμβρίου 2020 Δημοσίευση: 21 Ιανουαρίου 2021

Lydia Avrami, Nikos Demertzis**, Antonis Armenakis****

Local communities, Marine Protected Areas and Diving Tourism in Cyclades

ABSTRACT

This study aims to map and compare the perceptions and views of local stakeholders and interest groups of three Cyclades islands with different level of tourism development (Kythnos, Milos, Santorini) as for the newly designated Marine Protected Areas (MPA) and the development of diving tourism. In addition, the main factors that are expected to contribute or undermine the governance, the management and the ultimately effectiveness of MPAs in the above areas are explored. To this end, personal interviews were conducted with all local stakeholders, who are directly or indirectly involved in the management of MPAs and the development of diving tourism.The analysis demonstrates the substantial lack of information of local stakeholders and interest groups about MPAs. In addition, significant differences in their views are observed, which seem to be linked to the level of tourism development of each island, the structure of local economy and the local consultations conducted about the MPA designation in the past.

Keywords: *Marine Projected Areas, diving tourism, deliberation, local stakeholders, local economy*

* PhD in Political Science. Researcher at the National Centre for Social Research (EKKE) and at the Department of Political Science and Public Administration, University of Athens.
** Professor, Department of Communication and Media Studies, National and Kapodistrian University of Athens, President of the National Centre for Social Research (EKKE).
*** Assistant Professor, Department of Communication and Media Studies, National and Kapodistrian University of Athens.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Γνωστά είναι πλέον τα οφέλη που απορρέουν από τη δημιουργία των Θαλάσσιων Προστατευόμενων Περιοχών (ΘΠΠ) τόσο για το περιβάλλον όσο και για τις τοπικές κοινωνίες. Κατά την IUCN (International Union for Conservation of Nature and Natural Resources, Παγκόσμια Ένωση Προστασίας της Φύσης), ως ΘΠΠ νοείται «κάθε περιοχή μεσοπαραλιακή ή υπο-παραλιακή, συμπεριλαμβανομένου του υδάτινου στοιχείου, της χλωρίδας, της πανίδας και των ιστορικών ή πολιτιστικών χαρακτηριστικών που διοικείται από νομικά ή άλλα αποτελεσματικά μέσα, με σκοπό την προστασία μέρους ή ολόκληρης της περιοχής» (Kelleher and Kenchington, 1992). Παγκοσμίως γίνεται χρήση πολλών και διαφορετικών χαρακτηρισμών, όπως Θαλάσσια Πάρκα, Καταφύγια, Αποθέματα κ.ά., κάτι που συχνά οδηγεί σε συγχύσεις. Επίσης, για τη βιώσιμη διαχείριση αυτής της περιοχής λαμβάνονται μέτρα διαβαθμισμένης προστασίας που συνεπάγονται τον έλεγχο ορισμένων δραστηριοτήτων (π.χ. περιορισμός ή απαγόρευση αλιείας, εγκατάσταση υπεράκτιων δραστηριοτήτων, περιορισμός ή απαγόρευση της ναυσιπλοΐας), αλλά και την ανάπτυξη άλλων -φιλικών προς το περιβάλλον- δραστηριοτήτων, όπως ο καταδυτικός τουρισμός.

Αρκετές μελέτες υποστηρίζουν ότι οι ΘΠΠ, με ζώνες διαβαθμισμένης προστασίας, και ιδίως τα θαλάσσια καταφύγια, όπου απαγορεύεται κάθε δραστηριότητα εκμετάλλευσης των θαλάσσιων πόρων (όπως αλιεία ή εξόρυξη) ή απόρριψης στη θάλασσα, συμβάλλουν καταλυτικά στην αναπλήρωση των εξαντλούμενων αλιευτικών αποθεμάτων και ενθαρρύνουν την τουριστική ανάπτυξη (Salmetal., 2000 · Roberts and Polunin, 1993 · Dharmaratne et al., 2000 · Dixon et al., 1993).

Όπως προκύπτει από παγκόσμια έρευνα με αντικείμενο τα οικολογικά αποτελέσματα 124 θαλάσσιων καταφυγίων σε 29 κράτη την περίοδο 1977-2006, η διαμόρφωσή τους φαίνεται ότι συνέβαλε στη μέση αύξηση της βιομάζας κατά 446%, της πυκνότητας των θαλάσσιων ειδών κατά 166%, της ποικιλίας των θαλάσσιων ειδών κατά 21% και του μεγέθους των οργανισμών κατά 28% (Lester et al., 2009, σελ. 37). Επίσης, πλήθος μελετών υπογραμμίζουν τη συμβολή της διαμόρφωσης των ΘΠΠ στην ανάπτυξη του καταδυτικού τουρισμού και επισημαίνουν το υψηλό οικονομικό αντίτιμο που είναι πρόθυμοι να πληρώσουν οι δύτες για να καταδυθούν

σε ΘΠΠ και να συμβάλουν στη βελτίωση και τη διατήρηση της θαλάσσιας βιοποικιλότητας (Parsons and Thur, 2008 · Gill et al., 2015).

Στο πλαίσιο αυτό, οι ΘΠΠ δύνανται να παράγουν αμοιβαία επωφελείς λύσεις (win-winsolutions) για την περιβαλλοντική προστασία και την τοπική ανάπτυξη, συμβιβάζοντας τις ανάγκες και τις προτεραιότητες αντιμαχόμενων ομάδων συμφερόντων (Bennett and Dearden, 2014, σελ. 96). Ως εκ τούτου, οι ΘΠΠ αναδεικνύονται ως δεσπόζον παράδειγμα βιώσιμης διαχείρισης της θαλάσσιας βιοποικιλότητας, που ικανοποιεί τους τρείς πυλώνες της βιώσιμης ανάπτυξης: περιβάλλον, οικονομία, κοινωνία (Lucrezi et al., 2017).

Ωστόσο, η επίτευξη αυτών των –αντιφατικών– στόχων φαίνεται ότι στην πραγματικότητα είναι πολύ πιο πολύπλοκη. Το 2010 εκτιμάται ότι μόλις το 24% των προστατευόμενων περιοχών παγκοσμίως χαρακτηρίζεται από αποτελεσματική διαχείριση (Leverington et al., 2010a), ενώ πολλές ΘΠΠ αποτελούν θαλάσσια πάρκα μόνο τυπικά και όχι ουσιαστικά (paperparks) (The World Bank, 2006). Μολονότι παγκοσμίως ο αριθμός των ΘΠΠ έχει αυξηθεί σημαντικά τις τελευταίες δεκαετίες (Thorpe et al., 2011), από την εμπειρία που έχει αποκτηθεί μέχρι στιγμής προκύπτει ότι η αποτελεσματική εφαρμογή τους συνιστά ένα πιο δύσκολο και χρονοβόρο εγχείρημα από ό,τι αναμενόταν το 2010, όταν τα συμβαλλόμενα μέρη της Διεθνούς Σύμβασης για τη Βιοποικιλότητα έθεσαν ως στόχο την ένταξη του 10% των θαλάσσιων και παράκτιων περιοχών σε καθεστώς προστασίας μέχρι το 2020. Ειδικότερα, παρατηρούνται σημαντικές αποκλίσεις μεταξύ παραγόμενων αποτελεσμάτων και των επιδιωκόμενων στόχων, οι οποίες αποδίδονται σε περιβαλλοντικούς, κοινωνικούς και πολιτιστικούς παράγοντες, άρρηκτα συνδεδεμένους με τις ιδιαιτερότητες κάθε περιοχής (Thorpe et al., 2011· Pomeroy, Mascia and Pollnac, 2007), αλλά και με αδυναμίες στη διακυβέρνηση, τη διαχείριση και την ανάπτυξη μιας ΘΠΠ (Bennett and Dearden, 2014).

Μάλιστα, αρκετοί μελετητές επισημαίνουν ότι κοινωνικοοικονομικοί και πολιτικοί παράγοντες διαδραματίζουν συχνά πιο σημαντικό ρόλο από τους περιβαλλοντικούς/οικολογικούς παράγοντες στη διαμόρφωση, τη διαχείριση και την αποτελεσματικότητα μιας ΘΠΠ (Pomeroy et al. 2004 · Ferse et al., 2010). Στο πλαίσιο αυτό, η κατανόηση του κοινωνικοοικονομικού περιβάλλοντος και η αποτύπωση των αντιλήψεων και απόψεων των ομάδων που εμπλέκονται στη διαχείριση των ΘΠΠ ή/και επηρεάζονται από αυτήν είναι ουσιαστικής σημασίας για

τον σχεδιασμό, την αξιολόγηση και την αποτελεσματική τους λειτουργία (Pomeroy et al., 2004, σελ. 113).

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η αποτύπωση και συγκριτική ανάλυση των αντιλήψεων και απόψεων των τοπικών ομάδων συμφερόντων τριών νησιών των Κυκλάδων με διαφορετικό χαρακτήρα και επίπεδο τουριστικής ανάπτυξης (Κύθνος, Μήλος, Σαντορίνη) σε ό,τι αφορά τις πρόσφατα οριοθετημένες ΘΠΠ και την ανάπτυξη του καταδυτικού τουρισμού. Επιπλέον, διερευνώνται οι κύριοι παράγοντες που εκτιμάται ότι θα συμβάλουν ή θα υπονομεύσουν σε τοπικό επίπεδο τη διακυβέρνηση, τη διαχείριση και εντέλει την αποτελεσματικότητα των ΘΠΠ στις παραπάνω περιοχές.

1. ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΘΑΛΑΣΣΙΩΝ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

Οι αδυναμίες διακυβέρνησης και διαχείρισης συγκαταλέγονται στους κύριους παράγοντες αναποτελεσματικότητας των ΘΠΠ και εύλογα βρίσκονται στο επίκεντρο της επιστημονικής συζήτησης. Ωστόσο, μεγάλο μέρος της βιβλιογραφίας μελετά την αποτελεσματικότητα των ΘΠΠ, εστιάζοντας μόνο στα παραγόμενα αποτελέσματα (outcomes) και όχι στις εισροές πολιτικής (inputs), δηλαδή στις διαδικασίες και τις ενέργειες που προηγήθηκαν της θεσμοθέτησης μιας ΘΠΠ. Επιπλέον, αρκετές μελέτες εστιάζουν μόνο στη διαχείριση των ΘΠΠ, στην οποία ενσωματώνουν εννοιολογικά τις διαδικασίες της διακυβέρνησης και της τοπικής ανάπτυξης (Bennett and Dearden, 2014).

Αρκετές μελέτες επισημαίνουν ότι η βιωσιμότητα και η μακροχρόνια αποτελεσματικότητα των ΘΠΠ διασφαλίζεται, όταν λαμβάνονται υπ’ όψιν τρείς διακριτές αλλά αλληλένδετες πλευρές της λειτουργίας τους: η διακυβέρνηση (governance), η διαχείριση (management) και η τοπική ανάπτυξη (local development). Σύμφωνα με τους Lockwood et al. (2010), η «διακυβέρνηση» αναφέρεται στους θεσμούς, τις δομές και τις διαδικασίες που καθορίζουν πώς και αν η διαχείριση μπορεί να λειτουργήσει αποτελεσματικά, ενώ η «διαχείριση» συνίσταται στους διαθέσιμους πόρους, τον σχεδιασμό και τις ενέργειες που αποτελούν προϊόν της διακυβέρνησης. Η τοπική ανάπτυξη συνδέεται άρρηκτα με τα κοινωνικοοικονομικά αποτελέσματα που παράγονται από τη λειτουργία της ΘΠΠ.

Η επίτευξη αποτελεσματικής *διακυβέρνησης* προϋποθέτει κατ' αρχάς την εναρμόνιση όλων των τοπικών και κεντρικών κανονισμών, την ύπαρξη ισχυρής νομικής βάσης, τη σαφήνεια του κανονιστικού πλαισίου. Επιπλέον, κύριος παράγοντας που επηρεάζει την επιτυχία μιας ΘΠΠ είναι ο αρχικός σχεδιασμός και η διαδικασία εφαρμογής, καθώς πρόκειται για τη χρονική στιγμή που καθορίζεται η υποστήριξη ή μη της τοπικής κοινωνίας στη νεοσύστατη ΘΠΠ. Η στήριξη από την τοπική κοινωνία προϋποθέτει κυρίως την οικοδόμηση εμπιστοσύνης προς τους νέους θεσμούς και την εν γένει περιβαλλοντική εκπαίδευση των πολιτών. Επίσης, είναι σημαντικό να μην δημιουργούνται υπερβολικές προσδοκίες για τις ευοίωνες προοπτικές μιας ΘΠΠ, καθώς σε μεταγενέστερο στάδιο είναι πιθανό η τοπική κοινωνία να απογοητευτεί από ένα θετικό πλην όμως μέτριο αποτέλεσμα (Bennett and Dearden, 2014).

Σε ό,τι αφορά τη *διαχείριση* μιας ΘΠΠ, μπορεί να επιλεχθεί: α) η *κεντρική διαχείριση (top-down)*, όπου ο ρόλος της κυβέρνησης είναι ιδιαίτερα ισχυρός στη διαμόρφωση του κανονιστικού πλαισίου και στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, ενώ η συμμετοχή των τοπικών κοινωνιών είναι περιορισμένη, αν όχι μηδενική, β) η *«εκ των κάτω προς τα πάνω» διαχείριση (bottom-up)*, όπου πρωταρχικός είναι ο ρόλος της τοπικής κοινωνίας και γ) *το συνεργατικό μοντέλο διαχείρισης ή η συν-διαχείριση (co-management)*, που είθισται να ορίζεται ως η κατανομή δημόσιας εξουσίας και αρμοδιοτήτων μεταξύ κεντρικής κυβέρνησης και τοπικών φορέων (Halik, 2018 · Da Silva, 2004).

Το συνεργατικό μοντέλο προκρίνεται ως η πιο επιτυχημένη και αποδεκτή πλέον μορφή διαχείρισης των ΘΠΠ, καθώς αντιμετωπίζει τις ενδογενείς αδυναμίες της κεντρικής διαχείρισης, που είθισται να δημιουργεί έντονες τοπικές αντιπαραθέσεις και δεν σέβεται τις κατά τόπους ιδιαιτερότητες, αλλά και τα προβλήματα διαφθοράς που εμφιλοχωρούν στην «εκ των κάτω προς τα πάνω» διαχείριση (Roberts and Jones, 2013). Βέβαια, όπως επισημαίνουν οι Jones, Qiu και De Santo (2013) το πιο αποτελεσματικό μοντέλο συν-διαχείρισης είναι εκείνο που ανταποκρίνεται στις ιδιαιτερότητες του περιβάλλοντος εντός που οποίου διαμορφώνεται και λειτουργεί μια ΘΠΠ.

Η μελέτη των Leverington et al. (2010b) εντοπίζει τα πιο ισχυρά και αδύναμα σημεία λειτουργίας των ΘΠΠ σε 140 κράτη. Το νομικό και θεσμικό πλαίσιο διαμόρφωσης των ΘΠΠ (νομικό καθεστώς, σχεδιασμός, νομοθεσία και οριοθέτηση) καθώς και η αποτελεσματικότητα και αποδοτικότητα της διακυβέρνησης είθισται να

συγκαταλέγονται στα «καλώς κείμενα» της λειτουργίας των ΘΠΠ, ενώ στις πιο αδύναμες πλευρές συμπεριλαμβάνονται οι ελλιπείς πόροι (ανεπαρκής χρηματοδότηση και αριθμός προσωπικού, συντήρηση εγκαταστάσεων και εξοπλισμός) και η μη συστηματική αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας της διαχείρισης.

Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις, όπου η αναποτελεσματική εφαρμογή αποδίδεται στον ελλιπή σχεδιασμό, το κανονιστικό πλαίσιο και την έκταση μιας ΘΠΠ, χωρίς να συνυπολογιστούν εξ αρχής οι τοπικές ιδιαιτερότητες μιας περιοχής. Όπως αναφέρουν οι Pomeroy et al. (2004), οι ΘΠΠ δεν μπορούν να θεωρηθούν απλώς ως ένα εργαλείο πολιτικής, αλλά συνιστούν ένα σύστημα κοινωνικών και θεσμικών ρυθμίσεων, στο οποίο εμπλέκονται πολλοί κοινωνικοί εταίροι (stakeholders) με συγκεκριμένα και συχνά αντικρουόμενα συμφέροντα. Πράγματι, σε πολλές περιπτώσεις οι ΘΠΠ έχουν αντιμετωπιστεί από τα εμπλεκόμενα μέρη με έντονο σκεπτικισμό και έχουν ενίοτε απορριφθεί απολύτως σε αντίθεση με τις αρχικές προσδοκίες που είχαν δημιουργηθεί κατά τον σχεδιασμό τους (Christie, 2004· Bustamante, Wellington and Troya,2001). Η αντίδραση των εμπλεκομένων ομάδων μπορεί να πηγάζει από την ανεπαρκή ενημέρωσή τους σχετικά με το «τι είναι μια ΘΠΠ» και «τι επιδιώκει» ή να συνδέεται με την κατανόηση και την ερμηνεία του κανονιστικού πλαισίου και συνακόλουθα με τις εκτιμήσεις τους όσον αφορά τις αρνητικές επιδράσεις της ΘΠΠ και την επιδείνωση της θέσης τους. Επίσης, ορισμένες ομάδες μπορεί να τάσσονται υπέρ της θεσμοθέτησης ΘΠΠ γενικά, αλλά όχι στην περιοχή τους ή να αμφισβητούν τη δυνατότητα των ΘΠΠ να επιλύσουν αυτό που αντιλαμβάνονται ως πρόβλημα σε τοπικό επίπεδο (Pieraccini and Cardwell, 2016 · Jentoft et al., 2012· Mangi and Austen, 2008).

Όπως επισημαίνεται σε πρόσφατη μελέτη, τα κοινωνικοοικονομικά αποτελέσματα μιας ΘΠΠ είναι συχνά αμφιλεγόμενα, ποικίλλουν και μπορεί να είναι από πολύ θετικά έως πολύ αρνητικά. Για παράδειγμα, ενδέχεται η διαμόρφωση μιας ΘΠΠ να οδηγήσει σε αντίθετα από τα προσδοκώμενα αποτελέσματα, όπως η διατάραξη της κοινωνικής συνοχής, η δημιουργία έντονων αντιπαραθέσεων μεταξύ των τοπικών ομάδων και η περιθωριοποίηση ήδη ευάλωτων ομάδων (Bennett and Dearden, 2014, σελ.98).

Τα κοινωνικοοικονομικά αποτελέσματα και η τοπική ανάπτυξη, απόρροια της λειτουργίας μιας ΘΠΠ, φαίνεται ότι είναι συνάρτηση του μικρο- και μάκρο-περιβάλλοντος εντός των οποίων διαμορφώνονται, όπως τα τοπικά, κοινωνικά,

πολιτιστικά, οικονομικά και περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά, καθώς και η τοπική ιστορία, η πολιτική, οι δημογραφικές διακυμάνσεις, η τεχνολογική ανάπτυξη και οι κλιματικές μεταβολές. Αυτά τα χαρακτηριστικά θα πρέπει να ενσωματώνονται στον σχεδιασμό και το πλαίσιο διαχείρισης μιας νεοσύστατης ΘΠΠ, καθώς είναι ιδιαίτερα δύσκολο αργότερα να μεταβληθούν. Πρόκειται δε για παράγοντες που διαμορφώνουν τις προδιαθέσεις, τις αναπαραστάσεις και τις νοητικο-συναισθηματικές «εικόνες» των τοπικών ομάδων για τις ΘΠΠ, οι οποίες καθορίζουν εντέλει τις συμπεριφορές τους.

Αρκετές μελέτες επισημαίνουν ότι η συμμετοχή των τοπικών ομάδων συμφερόντων στη διακυβέρνηση και τη διαχείριση της ΘΠΠ είναι κρίσιμης σημασίας για την επίτευξη των φαινομενικά αντιφατικών στόχων της περιβαλλοντικής προστασίας και της τοπικής ανάπτυξης (Giakoumi et al., 2018 · Roberts and Jones, 2013). Υπογραμμίζουν μάλιστα ότι το συνεργατικό μοντέλο διαχείρισης μιας ΘΠΠ ενθαρρύνει την οικοδόμηση εμπιστοσύνης μεταξύ των νέων θεσμών διακυβέρνησης και της τοπικής κοινωνίας και την ανάπτυξη γεφυρωτικού (bridging) κοινωνικού κεφαλαίου (Roberts and Jones, 2013). Επίσης, η συμμετοχή των τοπικών φορέων στη διαχείριση της ΘΠΠ δύναται να λειτουργήσει και ως μέσο ενημέρωσης και εξοικείωσης με το νέο καθεστώς προστασίας, μεταβάλλοντας σταδιακά τις αντιλήψεις τους για τις ΘΠΠ (Dimmock and Musa, 2015 · Pomeroy and Duvere, 2008). Διαπιστώνεται επίσης ότι η έλλειψη ουσιαστικής συμμετοχής, για παράδειγμα των αλιέων, έχει αρνητικές συνέπειες για την επιτυχία μιας ΘΠΠ, διότι εάν οι αλιείς αισθάνονται αποξενωμένοι από τη διαδικασία λήψης αποφάσεων, δεν θα υποστηρίξουν αυτό το εγχείρημα, δεν θα συμμορφωθούν στους νέους κανόνες και αναπόφευκτα θα υπονομεύσουν την εφαρμογή του (Humphreys and Herbert, 2018 · Pita et al., 2011). Βέβαια, η ουσιαστική εμπλοκή όλων των ενδιαφερόμενων μερών προϋποθέτει κατ' αρχάς την ανοικτή έκφραση απόψεων επί του θέματος έτσι ώστε οι εμπλεκόμενοι φορείς και τα άτομα να καταλάβουν τί ακριβώς διακυβεύεται και ποια συμφέροντα, ενδιαφέροντα και αντιλήψεις βρίσκονται πίσω από τη στάση ενός εκάστου.

Η διερεύνηση των αντιλήψεων της ευρύτερης κοινωνίας και των εμπλεκομένων ομάδων για τα θαλάσσια οικοσυστήματα έχει ιδιάζουσα σημασία, αφενός γιατί οι ανθρωπογενείς πιέσεις που ασκούνται στα οικοσυστήματα είναι απόρροια των ατομικών επιλογών και αφετέρου διότι καθορίζουν προτιμήσεις και στάσεις απέναντι στις πολιτικές διαχείρισης του θαλάσσιου περιβάλλοντος, όπως είναι η ένταξη μιας θαλάσσιας περιοχής σε καθεστώς προστασίας ή η διαμόρφωση καταδυτικών πάρκων.

Οι Potts et al. (2016), σε μια προσπάθεια να εντοπίσουν σε έξι ευρωπαϊκά κράτη πρότυπα συμπεριφορών, διαπιστώνουν ότι η προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος δεν αποτελεί την πρωταρχική ανησυχία των ευρωπαίων πολιτών σε αντίθεση με άλλα περιβαλλοντικά ζητήματα, όπως η κλιματική αλλαγή. Η ηλικία φαίνεται να αποτελεί έναν σημαντικό παράγοντα που καθορίζει το επίπεδο ανησυχίας των πολιτών για την ποιότητα του περιβάλλοντος. Ειδικότερα, άτομα μεγαλύτερης ηλικίας έχουν βιώσει τη μεταβολή του περιβάλλοντος και μπορούν να κατανοήσουν την ένταση και την έκταση της υποβάθμισής του (Potts et al., 2016).

Τα αποτελέσματα από το τελευταίο Ευρωβαρόμετρο για τη βιοποικιλότητα μαρτυρούν την αυξανόμενη ανησυχία των ευρωπαίων πολιτών για την υποβάθμιση του περιβάλλοντος, παρά το γεγονός ότι η ενημέρωσή τους για τα ζητήματα αυτά παραμένει ελλιπής (European Commission, 2019). Ποσοστό 86% των ευρωπαίων πολιτών που συμμετείχαν στην έρευνα πιστεύει ότι η απώλεια της βιοποικιλότητας είναι πολύ ή αρκετά σημαντικό πρόβλημα, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό στην Ελλάδα ξεπερνά το 96%. Στην Ελλάδα, 62% των ερωτηθέντων θεωρούν ότι δεν είναι ενημερωμένοι για την απώλεια της βιοποικιλότητας, όταν στην ΕΕ-27 το ποσοστό αυτό αντιστοιχεί σε 54%. Μάλιστα, τα υψηλότερα ποσοστά μη ενημερωμένων πολιτών καταγράφονται σε αγροτικές περιοχές και επαρχιακές πόλεις. Βάσει της μέτρησης αυτής, φαίνεται ότι οι Έλληνες έχουν μεν επίγνωση του προβλήματος, πλην όμως δεν γνωρίζουν τις ακριβείς επιπτώσεις του.

Η ρύπανση των υδάτων μαζί με την ατμοσφαιρική ρύπανση, τη ρύπανση του εδάφους, τις ανθρωπογενείς καταστροφές και την κλιματική αλλαγή αποτελούν κατά τη γνώμη των ευρωπαίων πολιτών τις κύριες απειλές για τη βιοποικιλότητα. Η υπεραλίευση στην Ευρώπη και στην Ελλάδα αναγνωρίζεται ως σημαντικός (αλλά όχι ο κυριότερος) παράγοντας απώλειας της θαλάσσιας βιοποικιλότητας. Μόνο το 64% των ερωτηθέντων στην Ελλάδα και το 49% στην ΕΕ-27 αντιλαμβάνεται ότι η

απώλεια της βιοποικιλότητας θα επηρεάσει και τους ίδιους σε ατομικό επίπεδο. Ωστόσο, οι περισσότεροι ευρωπαίοι πολίτες (87%) δεν προτίθενται να αποδεχτούν τη ζημία ή την καταστροφή του περιβάλλοντος με αντάλλαγμα την οικονομική ανάπτυξη.

Ενδιαφέρον προκαλεί το γεγονός ότι 65% των ελλήνων πολιτών που συμμετείχαν στην έρευνα έχουν ακούσει για το δίκτυο Natura 2000, όταν το αντίστοιχο ποσοστό στην ΕΕ-27 είναι 27%. Πάνω από 96% των ερωτηθέντων θεωρούν τις προστατευόμενες περιοχές, όπως το δίκτυο Natura 2000, πολύ σημαντικές, μεταξύ άλλων, για την προστασία απειλούμενης πανίδας και χλωρίδας και την πρόληψη της καταστροφής θαλάσσιων περιοχών με πλούσια και σπάνια βιοποικιλότητα. Μάλιστα, ιδιαίτερα υψηλά είναι τα ποσοστά των ερωτηθέντων που τάσσονται υπέρ της οικονομικής επιβράβευσης των αγροτών και αλιέων που συμβάλλουν στη διατήρηση της βιοποικιλότητας (93% στην Ελλάδα και 86% στην ΕΕ-27).

Αρκετές μελέτες εστιάζουν στη διερεύνηση των αντιλήψεων και απόψεων των αλιέων για τις ΘΠΠ, καθώς αποτελούν την ομάδα που επηρεάζεται άμεσα από το νέο καθεστώς προστασίας και συνακόλουθα είθισται να είναι η πλέον επιφυλακτική (αν όχι αρνητική) στη διαμόρφωση μιας ΘΠΠ (Pita et al., 2011 · Dimench et al., 2009 · Jones, 2008). Πρόκειται δε για την ομάδα που μπορεί να επηρεάσει άμεσα την αποτελεσματική εφαρμογή της ΘΠΠ και, ως εκ τούτου, η επιτυχία του νέου κανονιστικού πλαισίου εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη στάση τους (Dimech et al., 2009). Από την εκτενή βιβλιογραφική ανασκόπηση των Pita et al. (2011) διακρίνονται σημαντικές διαφοροποιήσεις στις στάσεις και τις αντιλήψεις αλιέων διαφορετικών περιοχών, κοινωνικού και πολιτιστικού υπόβαθρου, αλλά και μεταξύ αλιέων της ίδιας περιοχής. Οι στάσεις και οι αντιλήψεις τους τείνουν να αντανακλούν τα προσωπικά τους συμφέροντα, προτιμήσεις και ανησυχίες. Κατά συνέπεια, αλιείς που επωφελούνται περισσότερο ή επηρεάζονται λιγότερο από την εφαρμογή μιας ΘΠΠ είθισται να είναι πιο δεκτικοί απέναντι στο νέο κανονιστικό πλαίσιο.

Ωστόσο, οι Pita et al. (2011) εντοπίζουν τα ακόλουθα κοινά σημεία στη στάση των αλιέων.

- Όταν ο βασικός σκοπός της ΘΠΠ είναι η διαχείριση των αλιευτικών δραστηριοτήτων και όχι η διατήρηση της βιοποικιλότητας, η στάση των αλιέων είθισται να είναι πιο θετική.

- Οι αλιείς συνήθως εναντιώνονται στη διαμόρφωση ΘΠΠ, όταν προβλέπονται αυστηροί περιορισμοί ή απαγορεύσεις στην αλιεία (no-take zone). Αντίθετα, τείνουν να υποστηρίζουν περισσότερο την υιοθέτηση περιορισμών στη χρήση συγκεκριμένων αλιευτικών εργαλείων ή την απαγόρευση της αλιείας για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα (π.χ. έξι μήνες το χρόνο). Οι επαγγελματίες αλιείς υπόκεινται ήδη σε αυστηρό ρυθμιστικό πλαίσιο στα περισσότερα κράτη και εύλογα αναμένεται να αντιδράσουν σε οποιοδήποτε επιπλέον περιορισμό της οικονομικής τους δραστηριότητας (Helvey, 2004).
- Στις περισσότερες περιπτώσεις, οι αλιείς θεωρούν ότι η συμμετοχή τους στη διαδικασία λήψης αποφάσεων για τις ΘΠΠ είναι ανεπαρκής ή μη ουσιαστική.
- Οι αντιλήψεις και οι απόψεις των αλιέων φαίνεται να συνδέονται άρρηκτα με τη χρονική διάρκεια λειτουργίας μιας ΘΠΠ. Η στάση τους απέναντι στις ΘΠΠ τείνει να είναι πιο θετική καθ' όσον καθιερώνεται το νέο πλαίσιο προστασίας μιας θαλάσσιας περιοχής. Αντιλαμβάνονται σταδιακά τη συμβολή της ΘΠΠ στη διατήρηση της θαλάσσιας βιοποικιλότητας και τα συνακόλουθα οφέλη για τον κλάδο της αλιείας.

Ορισμένοι μελετητές επισημαίνουν ότι η στάση των επιμέρους ομάδων απέναντι στις ΘΠΠ δε συνδέεται κατ' ανάγκη με την ΘΠΠ αυτή καθαυτή και με το αντίστοιχο ρυθμιστικό πλαίσιο, αλλά καθορίζεται πρωτίστως από τις απόψεις και τις προδιαθέσεις που έχουν διαμορφώσει οι ομάδες αυτές για τις ΘΠΠ. Απόψεις και προδιαθέσεις συνδέονται άρρηκτα με το κοινωνικό περιβάλλον εντός του οποίου διαμορφώνονται (Jentoft et al., 2012, σελ. 2). Ως εκ τούτου, αντλούν πληροφοριακό υλικό από τα μαζικά μέσα ενημέρωσης, τις συζητήσεις και διαβουλεύσεις που έχουν προηγηθεί γύρω από τη διαχείριση των φυσικών πόρων, καθώς και τις εμπειρίες που έχουν αποκτηθεί από τη διαμόρφωση ΘΠΠ σε μια άλλη περιοχή. Βέβαια, οι αναπαραστάσεις αυτές δεν είναι σταθερές και αμετάβλητες. Η θετική μεταβολή της στάσης των εμπλεκομένων ομάδων συνιστά απόρροια μιας «γνωσιακής διαδικασίας», που προϋποθέτει την ουσιαστική συμμετοχή τους στα όργανα διαχείρισης και την εξοικείωσή τους με το νέο ρυθμιστικό πλαίσιο, ενώ παράλληλα συνδέεται με την ενημέρωση και τις εμπειρίες που αποκτούν σταδιακά κατά τη διαμόρφωση και τη λειτουργία της ΘΠΠ (όπ.π.). Ωστόσο, η αρχική στάση των εμπλεκομένων μερών δύναται να μεταβληθεί και αρνητικά.

Μελέτες που εστιάζουν σε ΘΠΠ στη Μεσόγειο Θάλασσα δείχνουν ότι καθ' όσον εδραιώνεται η λειτουργία μιας ΘΠΠ, μειώνονται σταδιακά οι προσδοκίες των

αλιέων όσον αφορά τη συμβολή της στην αύξηση του αλιευτικού αποθέματος (Mangi and Austen, 2008). Από τη μελέτη των Jentoft et al. (2012), που στηρίχθηκε σε συνεντεύξεις με εκπροσώπους εμπλεκόμενων φορέων (αλιείς, καταδυτικά κέντρα, επιχειρήσεις, ξενοδόχους, δημόσια διοίκηση) σε τρεις ΘΠΠ στην Ισπανία, προκύπτει σημαντική διαφοροποίηση στις στάσεις και τις αντιλήψεις των τοπικών ομάδων συμφερόντων σε κάθε περιοχή, που συνδέεται με το (προσδοκώμενο) επίπεδο τουριστικής ανάπτυξης και την άσκηση παράκτιων αλιευτικών δραστηριοτήτων. Για παράδειγμα, οι αλιείς στην περιοχή La Resinga είχαν μια σαφώς πιο θετική στάση στη διαμόρφωση της ΘΠΠ, σε σύγκριση με τους αλιείς στα νησιά Medes. Τούτο σχετίζεται με τον ρόλο τους στον φορέα διαχείρισης της ΘΠΠ, την αντιμετώπιση των δυνητικών αρνητικών επιπτώσεων για τον κλάδο τους και τα όρια της περιοχής απαγόρευσης ή περιορισμού των αλιευτικών δραστηριοτήτων. Συγκεκριμένα, στην περίπτωση των νησιών Medes, οι αλιείς αρχικά ήταν ιδιαίτερα υποστηρικτικοί στη διαμόρφωση της ΘΠΠ, αλλά μετέπειτα η στάση τους μεταβλήθηκε, καθώς το σχέδιο διαχείρισης προσέγγιζε την ΘΠΠ κυρίως ως μέσο τουριστικής ανάπτυξης. Οι αλιείς, αν και συμμετείχαν στον Φορέα Διαχείρισης, ένοιωσαν ότι βρέθηκαν στο περιθώριο και ότι δεν αποτελούν ισότιμα μέλη της διοίκησης της ΘΠΠ, καθώς προωθούνταν κυρίως μέτρα υπέρ των μεγάλων τουριστικών επιχειρήσεων.

Από την παραπάνω βιβλιογραφική ανασκόπηση φαίνεται ότι οι εμπλεκόμενες ομάδες, η ισορροπία δυνάμεων μεταξύ αυτών καθώς και οι απόψεις τους ποικίλουν από περιοχή σε περιοχή. Ως εκ τούτου, η κατανόηση αυτών των διαφορετικών αντιλήψεων δεν μπορεί να προέλθει δίνοντας απαντήσεις μόνο στο «*τι, γιατί και πώς*» οι ομάδες αυτές σκέφτονται, αλλά θέτοντας και το ερώτημα «*ποιος, πού και πότε*» διαμορφώνει αυτές τις απόψεις (Jentoft et al., 2012).

3. ΔΙΕΞΑΓΩΓΗ ΕΡΕΥΝΑΣ ΠΕΔΙΟΥ ΣΕ ΝΗΣΙΑ ΤΩΝ ΚΥΚΛΑΔΩΝ

Για τη διερεύνηση, αποτύπωση και συγκριτική ανάλυση των στάσεων και απόψεων των τοπικών ομάδων συμφερόντων διεξήχθη ποιοτική έρευνα με χρήση ατομικών ημι-δομημένων συνεντεύξεων σε τρία νησιά των Κυκλάδων κατά την περίοδο Μαΐου - Δεκεμβρίου 2018[1], δηλαδή μόλις τρεις μήνες μετά την ψήφιση του ν. 4519/2018 με τον οποίο επεκτείνονται οι θαλάσσιες Natura, μεταξύ άλλων και στις Κυκλάδες, και ιδρύεται ο νέος Φορέας Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών Κυκλάδων με έδρα τη Σύρο. Θα πρέπει να επισημανθεί ότι με τον νόμο αυτό οριοθετούνται απλώς οι ΘΠΠ, χωρίς να ορίζονται οι ζώνες προστασίας και το διαχειριστικό πλαίσιο για κάθε περιοχή (Βλ. Παράρτημα, 1 και 2).

Ειδικότερα, επιλέχθηκαν τρία κυκλαδίτικα νησιά, η Κύθνος, η Μήλος και η Σαντορίνη, που διαφέρουν ως προς το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο του πληθυσμού, τη διάρθρωση της τοπικής οικονομίας, τον βαθμό αλλά και τις μορφές τουριστικής ανάπτυξης. Σκοπός της έρευνας πεδίου ήταν: α) να αποτυπωθούν οι απόψεις και οι στάσεις των εκπροσώπων της τοπικής οικονομίας και κοινωνίας, όσον αφορά τη λειτουργία των ΘΠΠ στις Κυκλάδες και την ανάπτυξη του καταδυτικού τουρισμού, β) να διερευνηθούν τα εν δυνάμει οφέλη και το κόστος για την τοπική κοινωνία και οικονομία, αλλά και τα αντισταθμιστικά οφέλη από την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού, και γ) να αναδειχθούν οι προκλήσεις εφαρμογής σε τοπικό επίπεδο, δεδομένων των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών κάθε περιοχής. Προς τούτο διεξήχθησαν επτά συνεντεύξεις στην Κύθνο (2-5/7/2018), 13 συνεντεύξεις στη Μήλο (2-7/9/2018) και 12 συνεντεύξεις στη Σαντορίνη (30/9-5/10/2018) με εκπροσώπους τοπικών φορέων, που εμπλέκονται άμεσα ή έμμεσα στη λειτουργία και διαχείριση των ΘΠΠ ή/και δραστηριοποιούνται στον τομέα του καταδυτικού τουρισμού[2].

[1] Πριν από την έρευνα πεδίου στην περιοχή των Κυκλάδων διεξήχθησαν 18 ατομικές συνεντεύξεις με τοπικούς φορείς της Ζακύνθου προκειμένου να αποτυπωθεί η εμπειρία της τοπικής κοινωνίας και οικονομίας από τη λειτουργία του Εθνικού Θαλάσσιου Πάρκου Ζακύνθου, τα αποτελέσματα καθώς και οι αδυναμίες διαχείρισής του.

[2] Ο οδηγός συνέντευξης που χρησιμοποιήθηκε στην έρευνα πεδίου περιείχε και ορισμένες κλειστές ερωτήσεις. Στο μεγαλύτερο μέρος του ωστόσο λειτούργησε ως πλαίσιο συζήτησης προκειμένου να αντληθούν οι συναφείς με το θέμα πληροφορίες. Οι πίνακες και τα γραφήματα που ακολουθούν είναι βοηθητικά και αποσκοπούν στην καλύτερη αποτύπωση των απαντήσεων, στη διευκόλυνση του αναγνώστη ώστε να αντιληφθεί με συγκριτικό τρόπο τις διαφορές μεταξύ των τριών περιοχών-νησιών.

3.1. *Κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά των πληροφορητών*

Πραγματοποιήθηκαν συνολικά 32 συνεντεύξεις με εκπροσώπους της τοπικής αυτοδιοίκησης και των λιμενικών αρχών (10), του ξενοδοχειακού τομέα (4), του θαλάσσιου τουρισμού (9), του αλιευτικού κλάδου(5), καθώς και τοπικών μη κυβερνητικών οργανώσεων και εργατικών σωματείων (4). Η πλειονότητα των πληροφορητών είναι άνδρες ηλικίας 35-64, που κατοικούν στην περιοχή μελέτης, εργοδότες με προσωπικό (17) ή μισθωτοί (10) που η απασχόλησή τους δεν είναι εποχική (19) και δεν συμμετέχουν σε κάποια περιβαλλοντική οργάνωση (25). Αξίζει να σημειωθεί το σχετικά χαμηλό μορφωτικό επίπεδο των εκπροσώπων των τοπικών φορέων που εμπλέκονται άμεσα ή έμμεσα στη διαχείριση των ΘΠΠ και την ανάπτυξη του καταδυτικού τουρισμού. Οι 20 από τους 32 εκπροσώπους έχουν ολοκληρώσει δημοτικό, γυμνάσιο ή/και λύκειο, ενώ 12 είναι πτυχιούχοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

4. ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

4.1. *Στάσεις και απόψεις για τις ΘΠΠ και την τοπική ανάπτυξη*

Όπως προκύπτει από τη διεξαγωγή συνεντεύξεων στην Κύθνο, τη Μήλο και τη Σαντορίνη, η ενίσχυση των υποδομών αποτελεί σημαντική προϋπόθεση για τη βιώσιμη οικονομική και τουριστική ανάπτυξη και των τριών νησιών. Στην Κύθνο και σε μικρότερο βαθμό στη Μήλο η προσέλκυση τουριστών και η επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου παραμένει προτεραιότητα, ενώ στη Σαντορίνη φαίνεται ότι η μετάβαση σε ένα πιο βιώσιμο μοντέλο ανάπτυξης είναι ζωτικής σημασίας. Όπως επισήμανε εκπρόσωπος του ξενοδοχειακού τομέα, «*έχουμε οδηγηθεί στην απαξίωση του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος ...Όλα έγιναν πολύ γρήγορα στη Σαντορίνη, είναι όλοι ακόμα 'μεθυσμένοι' από την 'ανάπτυξη'... Είχαμε έναν θησαυρό και τον έχουμε καταστρέψει με λύματα, σκουπίδια και μεγάλο αριθμό επισκεπτών... κάθε ρύθμιση είναι μόνο θετική*».

Οι περισσότερες αντιπαραθέσεις σε τοπικό επίπεδο αφορούν επίσης τον τομέα των υποδομών και ιδίως τη χωροθέτηση ΧΥΤΥ/ΧΥΤΑ στη Μήλο, ενώ στην περίπτωση της Σαντορίνης συνδέονται κυρίως με τη σύγκρουση των δραστηριοτήτων (περιβάλλον-τουρισμός) και τις πολεοδομικές ρυθμίσεις. Αξιοσημείωτες είναι οι διαφοροποιήσεις στις απόψεις των τοπικών φορέων, οι οποίες φαίνεται ότι συνδέονται σε μεγάλο βαθμό με το επίπεδο τουριστικής ανάπτυξης του κάθε νησιού,

τη διάρθρωση της τοπικής οικονομίας και τη διεξαγωγή διαβουλεύσεων σε τοπικό επίπεδο κατά το παρελθόν όσον αφορά τη διαμόρφωση ΘΠΠ.

Το επίπεδο του θαλάσσιου περιβάλλοντος και στα τρία νησιά θεωρείται καλό έως υψηλό (16/26 απαντήσεις), αν και στην Κύθνο η ποιότητα του θαλάσσιου περιβάλλοντος θεωρείται πολύ καλύτερη σε σύγκριση με τη Σαντορίνη, όπου είναι σαφώς υψηλότερες οι πιέσεις από τη ναυσιπλοΐα, τη διέλευση τουριστικών σκαφών και την απόρριψη λυμάτων. Σχεδόν όλοι οι εκπρόσωποι των τοπικών φορέων δηλώνουν ότι γνωρίζουν τι είναι οι ΘΠΠ, αλλά οι περισσότεροι (28/32) δεν γνώριζαν ότι είχε γίνει οριοθέτηση ΘΠΠ στο νησί τους. Μάλιστα, σε αυτούς συμπεριλαμβάνονται και εκπρόσωποι της τοπικής αυτοδιοίκησης και των λιμενικών αρχών. Στις ελάχιστες περιπτώσεις, όπου η δημοτική αρχή γνώριζε την οριοθέτηση ΘΠΠ στο νησί, η λιμενική αρχή δήλωνε άγνοια, και αντιστρόφως. Παράλληλα, κανένας εκπρόσωπος του αλιευτικού κλάδου και στα τρία νησιά δεν γνώριζε ότι έχει ήδη οριοθετηθεί ΘΠΠ στην περιοχή μελέτης.

Ιδίως στην περίπτωση της Σαντορίνης ήταν έκδηλη η έκπληξη των εκπροσώπων των τοπικών φορέων για την οριοθέτηση ΘΠΠ στην Παλαιά και Νέα Καμένη. Η αντίδραση αυτή συνδέεται άρρηκτα με τις μακροχρόνιες διαβουλεύσεις που ξεκίνησαν το 2010 σε τοπικό επίπεδο μεταξύ επιστημόνων (Pierre-Yves Cousteau και ερευνητών από το ΕΛΚΕΘΕ) και εμπλεκόμενων φορέων (Δημοτική αρχή, Σωματείο Ψαράδων, καταδυτικά κέντρα) και την επίτευξη συναίνεσης για τη διαμόρφωση ΘΠΠ στην ΝΔ πλευρά της Σαντορίνης, δηλαδή από το Ακρωτήρι μέχρι και την Άσπρη Παραλία. Όπως ανέφεραν εκπρόσωποι του συλλόγου «Θηραϊκή Θάλασσα», που ιδρύθηκε το 2017 με σκοπό την προώθηση αυτής της πρωτοβουλίας, «*οι αλιείς αρχικά ήταν πολύ αρνητικοί, καθώς πίστευαν ότι αν περιορισθεί η αλιεία σε μια περιοχή θα ζημιωθούν*». Μετά από επτά χρόνια διαβουλεύσεων περίπου 134 ψαράδες που ανήκουν στον Σύλλογο Αλιέων Σαντορίνης συμφώνησαν και υπέγραψαν το μνημόνιο συνεργασίας των τοπικών φορέων για τη δημιουργία θαλάσσιου καταφυγίου. Όλοι οι τοπικοί φορείς κατανόησαν μετά από επίπονες συζητήσεις και ενδελεχή ενημέρωση την ανάγκη για πιο βιώσιμες αλιευτικές πρακτικές και τον θετικό αντίκτυπο της δημιουργίας ενός θαλάσσιου καταφυγίου, την αναπλήρωση του αλιευτικού αποθέματος, καθώς και για την επέκταση της τουριστικής περιόδου πέρα από τους καλοκαιρινούς μήνες. Μάλιστα, εκπονήθηκε ολοκληρωμένο και τεκμηριωμένο επιστημονικά σχέδιο για τη διαμόρφωση ΘΠΠ

στην προτεινόμενη θαλάσσια περιοχή με χρηματοδότηση του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος.

Ως εκ τούτου, η περίπτωση της Σαντορίνης θα μπορούσε να αποτελεί ένα επιτυχημένο παράδειγμα συνεργασίας της τοπικής κοινωνίας με σκοπό την υιοθέτηση εργαλείων βιώσιμης ανάπτυξης, όπως οι ΘΠΠ. Ωστόσο, μέχρι και τον Οκτώβριο 2018, που πραγματοποιήθηκε η παρούσα έρευνα πεδίου, το επίσημο αίτημα που κατατέθηκε τον Οκτώβριο 2017 στο Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων δεν είχε εγκριθεί ακόμη και οι τοπικοί φορείς (όπως δήλωσαν) δεν είχαν ενημερωθεί για τη διαμόρφωση ΘΠΠ σε διαφορετικό σημείο.

Αρκετοί εκ των ερωτηθέντων χαρακτήρισαν την εξέλιξη αυτή ως «*ανατροπή από τις προηγούμενες συμφωνημένες περιοχές*» και υπαινίχθηκαν την ύπαρξη άλλων συμφερόντων για την ένταξη της Παλαιάς και Νέας Καμένης στη ΘΠΠ και όχι της περιοχής που πρότειναν οι ντόπιοι. Εκπρόσωποι της τοπικής αυτοδιοίκησης και τοπικών μη κυβερνητικών οργανώσεων επισήμαναν ότι «*οι αλιείς δεν ψαρεύουν στην περιοχή που εντάχθηκε*», «*είναι 'νεκρή ζώνη'. Δεν έχει ψάρια λόγω του θείου που αναβλύζει*». Ως εκ τούτου, «*δεν έχει ιδιαίτερο νόημα η προστασία της*».

Η Κύθνος αποτελεί μια εκ διαμέτρου αντίθετη περίπτωση από εκείνη της Σαντορίνης. Η πλειονότητα των τοπικών φορέων και ιδίως οι αλιείς συγχέουν τον ορισμό των ΘΠΠ με το Θαλάσσιο Καταφύγιο Άγριας Ζωής που διαμορφώθηκε το 2015 στη Γυάρο. Η εγγύτητα με την περιοχή αυτή και η έλλειψη ενημέρωσης των άμεσα εμπλεκόμενων φορέων φαίνεται ότι δημιούργησε στρεβλές απόψεις για τις ΘΠΠ, θεωρώντας ότι μια ΘΠΠ συνοδεύεται απαραίτητα από αυστηρούς περιορισμούς στην αλιεία, όπως αυτοί που εφαρμόζονται στη Γυάρο. Όπως ανέφεραν οι αλιείς της Κύθνου, οι αυστηροί περιορισμοί αλιείας στη θαλάσσια ζώνη της Γυάρου αφορούν μόνο τους επαγγελματίες ψαράδες, τους οποίους παρακολουθούν με ραντάρ, ενώ αντίστοιχοι αυστηροί έλεγχοι δεν εφαρμόζονται για τους ερασιτέχνες και τα τουριστικά σκάφη. Τούτο ερμηνεύει σε μεγάλο βαθμό την ευρύτερη εναντίωση όλων των τοπικών φορέων (εκτός του καταδυτικού κέντρου) στη διαμόρφωση και λειτουργία ΘΠΠ στην Κύθνο.

Η πλειονότητα των ερωτώμενων και στα τρία νησιά: α) θεωρεί τις ΘΠΠ πολύ ή αρκετά σημαντικές και συνακόλουθα ότι θα αποτελέσουν ευκαιρία για την ανάπτυξη των νησιών τους (25/32) (Πίνακας 1), β) πιστεύει ότι η ΘΠΠ θα συμβάλει πρωτίστως στην περιβαλλοντική προστασία (27/32) και στην τουριστική ανάπτυξη (23/32), και δευτερευόντως στον περιορισμό της αλιείας (18/32). Στις περιπτώσεις

της Σαντορίνης και της Μήλου υιοθετούν όλοι ή σχεδόν όλοι αυτή την άποψη, ενώ στην Κύθνο οι τοπικοί φορείς φαίνεται να είναι πολύ πιο επιφυλακτικοί (εάν όχι αρνητικοί), δηλώνοντας ότι οι ΘΠΠ θα αποτελέσουν «εμπόδιο» ή «και εμπόδιο και ευκαιρία». Επίσης, οι τοπικοί φορείς στη Σαντορίνη και τη Μήλο εκτιμούν ότι τα αποτελέσματα της λειτουργίας της ΘΠΠ θα είναι θετικά για την τοπική οικονομία και κοινωνία, ενώ στη Κύθνο σχεδόν όλοι οι φορείς τάσσονται στο πλευρό των αλιέων και, υπό τον φόβο σημαντικών περιορισμών στην αλιεία, δηλώνουν ότι θα είναι αρνητικά τα αποτελέσματα της θεσμοθέτησης ΘΠΠ στην περιοχή τους. Μάλιστα, εκφράζουν φόβους ότι ένα τέτοιο ενδεχόμενο θα διαταράξει την κοινωνική συνοχή.

Πίνακας 1: *Οι ΘΠΠ αποτελούν για την ανάπτυξη της περιοχής ευκαιρία ή εμπόδιο;*

	Εμπόδιο	**Ευκαιρία**	**Και εμπόδιο και ευκαιρία**	**Σύνολο**
Σαντορίνη	0	12	0	12
Κύθνος	3	2	2	7
Μήλος	0	11	2	13
Σύνολο	3	25	4	32

Συνακόλουθα, η πλειονότητα των φορέων στη Σαντορίνη (10/12) και τη Μήλο (7/13) εκτιμά ότι τα αποτελέσματα της λειτουργίας ΘΠΠ για την τοπική οικονομία θα είναι «πολύ θετικά- θετικά», ενώ στην Κύθνο μόλις ένας εκπρόσωπος φορέα θεωρεί ότι θα είναι «πολύ θετικά-θετικά» τα αποτελέσματα από τη λειτουργία της ΘΠΠ (Πίνακας 2).

Πίνακας 2: *Απόψεις για τα αποτελέσματα της λειτουργίας ΘΠΠ στην τοπική οικονομία*

	Πολύ θετικά-Θετικά	**Ούτε θετικά, ούτε αρνητικά**	**Πολύ αρνητικά-Αρνητικά**	**Και θετικά και αρνητικά**	**Σύνολο**
Σαντορίνη	10	2	0	0	12
Κύθνος	1	0	2	4	7
Μήλος	7	5	1	0	13
Σύνολο	18	7	3	4	32

Παρομοίως διαμορφώνεται και η άποψη των εκπροσώπων των τοπικών φορέων όσον αφορά τα αποτελέσματα από τη λειτουργία της ΘΠΠ για την τοπική κοινωνία. Εξαίρεση αποτελεί η περίπτωση της Κύθνου, όπου η πλειονότητα των εκπροσώπων των τοπικών φορέων (4/7) δηλώνει ότι το σύνολο της τοπικής κοινωνίας θα επηρεαστεί «αρνητικά-πολύ αρνητικά» από τη διαμόρφωση ΘΠΠ. Οι απόψεις αυτές φαίνεται ότι συνδέονται άμεσα με το γεγονός ότι η Κύθνος είναι μια μικρή κοινωνία με έντονους δεσμούς, χαμηλό επίπεδο τουριστικής ανάπτυξης και μεγάλο αλιευτικό στόλο, που σήμερα στηρίζει την οικονομία του νησιού. Όπως ανέφερε χαρακτηριστικά εκπρόσωπος της τοπικής αυτοδιοίκησης, «*Οι μικρές κοινωνίες λειτουργούν διαφορετικά. Εδώ είμαστε μια αλυσίδα. Συνδετικοί κρίκοι ο ένας με τον άλλον. Ενδεχόμενη μείωση του εισοδήματος των ψαράδων ή του αλιευτικού όγκου θα επηρεάσει και άλλα επαγγέλματα*».

Η πλειονότητα των πληροφορητών και στα τρία νησιά εκτιμά ότι οι αλιείς θα υποστούν το μεγαλύτερο κόστος (έστω βραχυπρόθεσμα) από τη λειτουργία της ΘΠΠ, ενώ θα ωφεληθούν κυρίως τα καταδυτικά κέντρα και ο τουρισμός γενικότερα. Όσον αφορά την εκτιμωμένη στάση της τοπικής κοινωνίας στη διαμόρφωση και λειτουργία ΘΠΠ, οι περισσότεροι εκπρόσωποι της τοπικής αυτοδιοίκησης, των λιμενικών αρχών και του ξενοδοχειακού τομέα και στα τρία νησιά εκτιμούν ότι θα είναι αρνητική, ενώ η πλειονότητα των εκπροσώπων του θαλάσσιου και καταδυτικού τουρισμού, καθώς και οι αλιείς θεωρούν ότι θα είναι θετική. Ωστόσο, παρατηρούνται σημαντικές διαφοροποιήσεις μεταξύ των τριών νησιών, που συνδέονται κυρίως με τις εκτιμήσεις των συμμετεχόντων στην έρευνα σχετικά με τις ενδεχόμενες αρνητικές συνέπειες στον κλάδο της αλιείας (Γράφημα 1).

Γράφημα 1: *Η εκτιμώμενη στάση της τοπικής κοινωνίας έναντι της ΘΠΠ*

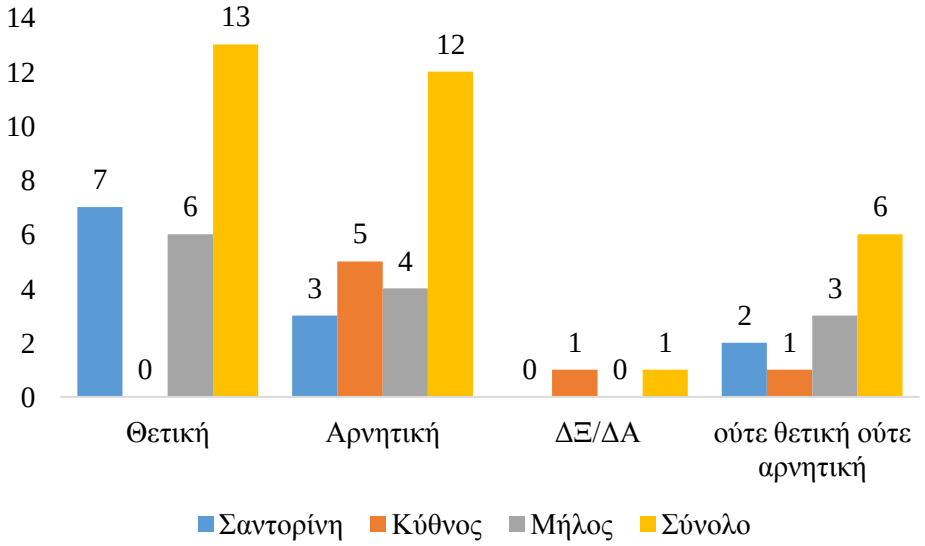

Σχεδόν όλοι οι τοπικοί φορείς στην Κύθνο θεωρούν ότι οι επαγγελματίες και οι ερασιτέχνες αλιείς θα είναι οι μόνοι που θα υποστούν τις αρνητικές επιπτώσεις. Ως εκ τούτου, η στάση της τοπικής κοινωνίας στην Κύθνο εκτιμάται αρνητική και οι αντιδράσεις των αλιέων ιδιαίτερα έντονες, ακόμη και αποκλείοντας το λιμάνι. Μάλιστα, η πλειονότητα των εκπροσώπων των υπόλοιπων φορέων υπογράμμισε ότι «*η τοπική κοινωνία θα σταθεί στο πλευρό των ψαράδων*». Το κυριότερο πρόβλημα εντοπίζεται στο γεγονός ότι οι αλιείς θεωρούν ότι δεν έχουν τη δυνατότητα να ασκήσουν παράλληλα και κάποιο άλλο επάγγελμα που να συνδέεται με τον τουρισμό. Ανέφεραν χαρακτηριστικά «*δεν έχουμε στεριά, μόνο θάλασσα. Το νησί μας είναι μια μικρή φυλακή με ένα μεγάλο προαύλιο*».

Αντίθετα, στη Μήλο η στάση της τοπικής κοινωνίας εκτιμάται ότι θα είναι ουδέτερη ή θετική. Τούτο συνδέεται με το γεγονός ότι η πλειονότητα των ερωτηθέντων εκτιμά πως θα υπάρξουν βραχυπρόθεσμα αρνητικές επιπτώσεις για τον κλάδο της αλιείας, αλλά μακροπρόθεσμα θα επωφεληθούν όλοι οι κλάδοι στο νησί. Βέβαια, σε αντίθεση με την Κύθνο, όπου οι αλιείς φαίνεται να έχουν διαμορφώσει μια κοινή αρνητική θέση όσον αφορά αυτό το ζήτημα, οι απόψεις των αλιέων της Μήλου φαίνεται ότι διίστανται. Επισήμαναν όμως ότι *«αν δεν θέλουμε, δεν θα εφαρμοστεί... όταν υπάρχει απαγόρευση, υπάρχει και αντίδραση... αν δεν υπάρχει διαβούλευση, δεν θα πετύχει!»*. Ωστόσο, οι πιο έντονες αντιδράσεις στη θεσμοθέτηση της ΘΠΠ εκτιμάται ότι θα προέλθουν κυρίως από τους ερασιτέχνες αλιείς, οι οποίοι, κατά ορισμένους, μπορεί να εμποδίσουν την αποτελεσματική λειτουργία της. Στην

περίπτωση της Μήλου αναδεικνύεται, επίσης, ως μείζον ζήτημα ο πιθανός περιορισμός αγκυροβόλησης των τουριστικών σκαφών εντός της ΘΠΠ, που θα προκαλέσει αναμφίβολα έντονες αντιδράσεις.

Στη Σαντορίνη, η στάση της τοπικής κοινωνίας εκτιμάται ότι θα είναι θετική, καθώς οι εκπρόσωποι των φορέων του νησιού αναδεικνύονται ως οι πλέον ένθερμοι υποστηρικτές των ΘΠΠ. Η στάση αυτή ερμηνεύεται από το γεγονός ότι η ΘΠΠ θεωρείται ως ευκαιρία για τη βιωσιμότητα του θαλάσσιου περιβάλλοντος λόγω της υπέρμετρης τουριστικής ανάπτυξης, ο αλιευτικός τουρισμός είναι σαφώς πιο ανεπτυγμένος σε σύγκριση με τα άλλα δύο νησιά και ο αλιευτικός στόλος πολύ μικρότερος. Σε αντίθεση με την Κύθνο και τη Μήλο, οι περισσότεροι εκπρόσωποι των τοπικών φορέων της Σαντορίνης (11/13) δεν ασπάζονται την άποψη περί βραχυπρόθεσμων αρνητικών επιπτώσεων της ΘΠΠ για τον αλιευτικό κλάδο. Ακόμη και οι εκπρόσωποι των επαγγελματιών αλιέων αναγνωρίζουν τη θετική συμβολή της για την αλιεία. Χαρακτήρισαν τις ΘΠΠ ως *«μαιευτήρια ψαριών»,* όπου τα ψάρια μπορούν να αναπαραχθούν και μετά να 'μεταναστεύσουν' στην ευρύτερη θαλάσσια περιοχή. Η πλειονότητα των ερωτώμενων (8/13) θεωρεί ότι οι μόνοι που μπορεί να αντιδράσουν στη διαμόρφωση της ΘΠΠ θα είναι οι ερασιτέχνες αλιείς, οι οποίοι δεν διαθέτουν τα μέσα να πάνε για ψάρεμα σε πιο μακρινές περιοχές, όπως οι επαγγελματίες.

4.2. *Θέσεις για την αποτελεσματική λειτουργία και διαχείριση ΘΠΠ*

Αρκετοί εκπρόσωποι φορέων κυρίως στη Μήλο και τη Σαντορίνη, επισήμαναν την ανάγκη για ενίσχυση των ελεγκτικών μηχανισμών, αμφισβητώντας κατά πόσο θα υπάρξει ουσιαστικός έλεγχος και αν όντως θα εφαρμοστούν οι περιορισμοί . Ως εκ τούτου, εκτιμούν ότι δεν θα υπάρξουν αντιδράσεις, γιατί στην πράξη δεν θα ισχύσουν οι περιορισμοί.

Η ανάπτυξη του αλιευτικού τουρισμού με την παροχή αδειών και επιδοτήσεων και την αποσαφήνιση και απλοποίηση του κανονιστικού πλαισίου προκρίνεται ως η επικρατέστερη πρόταση των τοπικών φορέων για την αντιστάθμιση των πιθανών απωλειών στο εισόδημα των αλιέων. Οι ίδιοι οι αλιείς προχώρησαν και σε άλλες προτάσεις, όπως η αποζημίωση για τα αλιευτικά εργαλεία που καταστρέφονται από τα προστατευόμενα είδη. Ενδιαφέρουσα είναι και η πρόταση για διαμόρφωση αλιευτικού καταφυγίου (μαρίνα) σε ζώνη εκτός της ΘΠΠ, μειώνοντας σημαντικά την

απόσταση που πρέπει να διανύσουν οι αλιείς και, συνακόλουθα, την κατανάλωση καυσίμων.

Όσον αφορά τον υπεύθυνο διαχείρισης των ΘΠΠ, οι απόψεις φαίνεται ότι διίστανται. Αρκετοί φορείς επισήμαναν ότι υπεύθυνος διαχείρισης των ΘΠΠ πρέπει να είναι ο Δήμος (13/27), γιατί γνωρίζει καλύτερα τις ιδιαιτερότητες της τοπικής οικονομίας και κοινωνίας. Βέβαια, οι εκπρόσωποι της τοπικής αυτοδιοίκησης στη Μήλο και τη Σαντορίνη τόνισαν ότι η αποτελεσματική διαχείριση προϋποθέτει την παροχή των κατάλληλων πόρων και ανθρώπινου δυναμικού για να ασκείται αποτελεσματικός έλεγχος. Άλλοι τόσοι ωστόσο (12/27) ήταν ιδιαίτερα αρνητικοί στο ενδεχόμενο να αναλάβει ο Δήμος τη διαχείριση, καθώς επισήμαναν ότι η εγγύτητα του φορέα διαχείρισης με την τοπική κοινωνία δεν λειτουργεί πάντα θετικά. Αντίθετα, μπορεί να αυξήσει τις πιέσεις από συγκεκριμένες ομάδες συμφερόντων και προσωπικές επιρροές, περιορίζοντας την αποτελεσματική εφαρμογή του κανονιστικού πλαισίου. Ως εκ τούτου, θεωρούν πιο κατάλληλη την Κεντρική Διοίκηση ή/και έναν ανεξάρτητο φορέα.

Αξίζει να σημειωθεί ότι οι περισσότεροι πληροφορητές επισήμαναν την ανάγκη για ενημέρωση και συνεργασία όλων των εμπλεκόμενων φορέων. Εκτιμούν ότι έτσι θα είναι πιο πιθανό να υιοθετηθούν από κοινού αποδεκτές ρυθμίσεις, που συνεπώς θα εφαρμοστούν πιο αποτελεσματικά. Ως εκ τούτου, θεωρούν ότι θα πρέπει να συμμετέχουν στον Φορέα Διαχείρισης της ΘΠΠ (με ή χωρίς δικαίωμα ψήφου) πρωτίστως το Λιμενικό Σώμα (27/29) και το Σωματείο Αλιέων (23/29). Η συμμετοχή περιβαλλοντικών οργανώσεων στον Φορέα Διαχείρισης δεν έλαβε την ίδια υποστήριξη (14/29).[3] Αρκετοί ήταν επιφυλακτικοί, καθώς θεωρούν ότι έχουν συνήθως ακραίες προτάσεις και μοναδικό μέλημα την περιβαλλοντική προστασία, χωρίς να λαμβάνουν υπ' όψιν τις κοινωνικές επιπτώσεις.

4.3. *Απόψεις για τον καταδυτικό τουρισμό*

Από την έρευνα προκύπτει ότι ο αριθμός των καταδυτικών κέντρων που δραστηριοποιούνται σε κάθε νησί δεν προσδιορίζει κατ' ανάγκη τον εκτιμώμενο βαθμό ανάπτυξης του καταδυτικού τουρισμού. Στην Κύθνο δραστηριοποιείται μόλις ένα καταδυτικό κέντρο, στη Μήλο δύο και στη Σαντορίνη τέσσερα, αλλά και στα τρία νησιά οι περισσότεροι εκπρόσωποι τοπικών φορέων (20/31) θεωρούν ότι ο

[3] Όπου το σύνολο των απαντήσεων δεν αθροίζει στον αριθμό 32 σημαίνει ότι ορισμένοι εκ των πληροφορητών δεν σχολίασαν το συγκεκριμένο θέμα.

καταδυτικός τουρισμός είναι αρκετά έως πολύ/πάρα πολύ ανεπτυγμένος στην περιοχή τους. Μάλιστα η συμμετοχή (ή μη) των ερωτώμενων σε καταδυτικές δραστηριότητες δεν διαφοροποιεί την άποψη αυτή.

Βέβαια, φαίνεται ότι ο αριθμός των καταδυτικών κέντρων είναι ανάλογος του διαφορετικού επιπέδου τουριστικής ανάπτυξης των τριών νησιών και ενδεχομένως τούτο να ερμηνεύει τη συμφωνία των πληροφορητών σχετικά με το υψηλό επίπεδο ανάπτυξης του καταδυτικού τουρισμού. Ωστόσο, ανεξάρτητα από την τουριστική ανάπτυξη των τριών νησιών και τις σημαντικές διαφορές τους στην προσέλκυση τουριστών, η συντριπτική πλειονότητα των (28/31) εκτιμά ότι υπάρχουν περιθώρια περαιτέρω ανάπτυξης του καταδυτικού τουρισμού και στα τρία.

Μάλιστα, οι περισσότεροι φορείς στη Μήλο, συμπεριλαμβανομένων των εκπροσώπων των αλιέων, επισήμαναν ότι η περιοχή μπορεί να γίνει δημοφιλής καταδυτικός προορισμός, καθώς είναι ένα ηφαιστιογενές νησί με υφάλους και πλούσια βιοποικιλότητα, αλλά και πολλά αναξιοποίητα ναυάγια, που αποτελούν πόλο έλξης για τους δύτες. Επιπλέον, διαθέτει θαλάσσιες περιοχές με πολλά αρχαία μνημεία και αμφορείς (π.χ. στα Πολλώνια), όπου θα μπορούσαν να δημιουργηθούν υποθαλάσσια μουσεία. Στη Σαντορίνη, οι εκπρόσωποι των καταδυτικών κέντρων υπογράμμισαν την έλλειψη οργανωμένης και στοχευμένης προβολής του νησιού και της περιοχής των Κυκλάδων γενικότερα ως καταδυτικού προορισμού. Οι ίδιοι πάντως ανέφεραν ότι μέσω της συμμετοχής τους σε τουριστικές εκθέσεις και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης προβάλλουν στους πελάτες τους τη Σαντορίνη ως καταδυτικό προορισμό, μνημονεύοντας τα καθαρά νερά της και την ήπια θάλασσα χωρίς ρεύματα.

Το θεσμικό – ρυθμιστικό πλαίσιο και η γραφειοκρατία θεωρείται το κυριότερο εμπόδιο για την περαιτέρω ανάπτυξη του καταδυτικού τουρισμού και στα τρία νησιά (13/31 απαντήσεις). Πρόκειται δε για μια άποψη που υποστηρίζουν αρκετοί εκπρόσωποι καταδυτικών κέντρων, αλλά και φορέων της τοπικής αυτοδιοίκησης, εκτός της Κύθνου όπου κατά τους πληροφορητές μας δεν υπάρχει κανένα εμπόδιο στην περαιτέρω ανάπτυξη του καταδυτικού τουρισμού.

Η πλειονότητα των ερωτηθέντων και στα τρία νησιά θεωρεί ότι η λειτουργία της ΘΠΠ στην περιοχή τους θα ευνοήσει αρκετά έως πάρα πολύ την ανάπτυξη του

καταδυτικού τουρισμού,[4] η οποία θα συμβάλει πρωτίστως στην προσέλκυση τουριστών (υψηλού οικονομικού επιπέδου). Το όφελος αυτό για την τοπική οικονομία και κοινωνία αναγνωρίζεται από τη συντριπτική πλειονότητα των εκπροσώπων των τοπικών φορέων από όλους τους κλάδους και στα τρία νησιά (26/32) (Γράφημα 2). Μάλιστα, ορισμένοι επισημαίνουν ότι η ανάπτυξη του καταδυτικού τουρισμού ιδίως στην Κύθνο και τη Μήλο θα συμβάλει στην επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου.

Αρκετοί εκ των ερωτηθέντων (14/32) εκτιμούν ότι η ανάπτυξη του καταδυτικού τουρισμού θα συμβάλει και στην προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος, καθώς οι δύτες (εκπαιδευτές και εκπαιδευόμενοι) έχουν ιδιαίτερα αυξημένη περιβαλλοντική συνείδηση. Μάλιστα, ορισμένοι εκπρόσωποι καταδυτικών κέντρων ανέφεραν ότι οι δύτες πολύ συχνά συλλέγουν σκουπίδια από τον βυθό της θάλασσας. Ως εκ τούτου, από τις απόψεις των τοπικών φορέων προκύπτει ότι η λειτουργία των ΘΠΠ και η ανάπτυξη του καταδυτικού τουρισμού δύνανται να είναι αμοιβαία επωφελείς και αλληλοσυμπληρούμενες πρωτοβουλίες, που υποστηρίζουν τη συνέργεια της περιβαλλοντικής προστασίας και της τουριστικής ανάπτυξης.

Γράφημα 2: *Τα οφέλη του καταδυτικού τουρισμού για την περιοχή μελέτης*

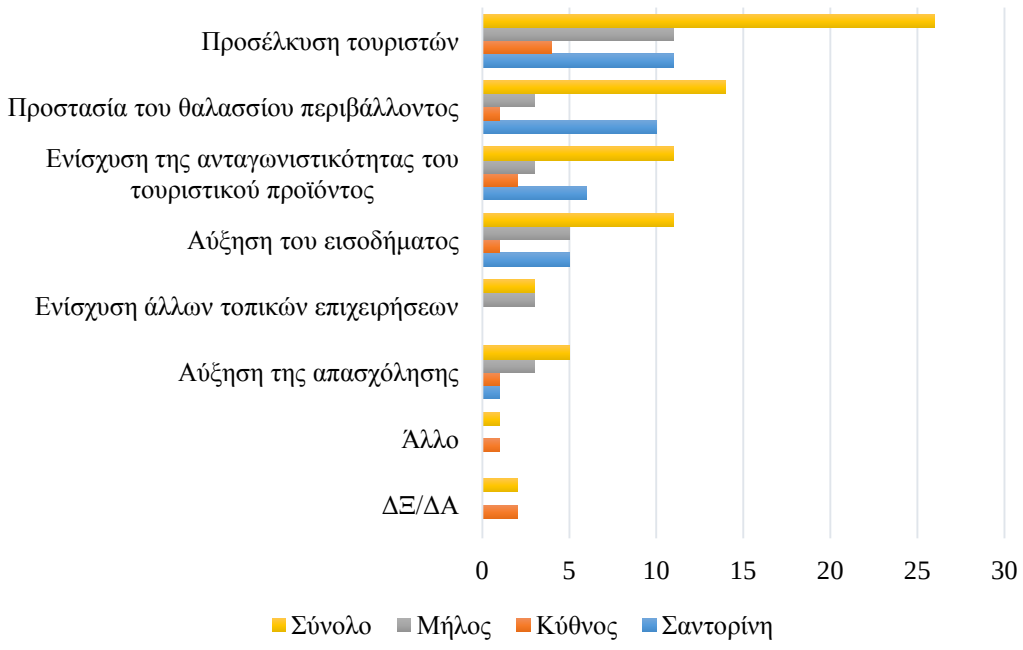

[4] Θα πρέπει να επισημανθεί ότι στην περίπτωση της Σαντορίνης, οι περισσότεροι εκ των ερωτηθέντων τόνισαν ότι η περιοχή που έχει οριοθετηθεί η ΘΠΠ δεν θα ευνοήσει την ανάπτυξη του καταδυτικού τουρισμού, καθώς δεν ενδείκνυται για καταδύσεις, λόγω της έλλειψης ψαριών και της αυξημένης κίνησης και αγκυροβόλησης πλοίων αναψυχής.

4.3.1. *Διαφορές αντιλήψεων για την ανάπτυξη του καταδυτικού τουρισμού και τη δημιουργία καταδυτικών πάρκων*

Σύμφωνα με τον ν. 4296/2014, ως «Καταδυτικό Πάρκο» νοείται η χαρακτηρισμένη περιοχή, στην οποία πραγματοποιούνται κατ' αποκλειστικότητα καθοδηγούμενες καταδύσεις αναψυχής, καθώς και συναφείς υποβρύχιες δραστηριότητες, όπως η υποβρύχια φωτογράφιση, η υποβρύχια κινηματογράφηση και η περιβαλλοντική εκπαίδευση. Υπό προϋποθέσεις επιτρέπεται και η επιστημονική έρευνα εντός του Πάρκου. Η διαχείριση του Καταδυτικού Πάρκου ανήκει στον φορέα διαχείρισης αυτού, ο οποίος μπορεί να είναι φυσικό πρόσωπο, νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου, νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου ή σύμπραξη αυτών. Εντός της οριοθετημένης θαλάσσιας περιοχής του Καταδυτικού Πάρκου επιτρέπεται η ναυσιπλοΐα αποκλειστικά και μόνο στα σκάφη, στα πλωτά και υποβρύχια μέσα του φορέα διαχείρισης και σε όσα χρησιμοποιούνται προς εξυπηρέτηση των επισκεπτών. Απαγορεύεται κάθε είδους αλιεία και ανθρώπινη επέμβαση, ενώ επιτρέπεται μόνο η ελεγχόμενη δραστηριότητα των καταδύσεων αναψυχής.

Κατά συνέπεια, η διαμόρφωση ενός καταδυτικού πάρκου συνεπάγεται παρόμοιους περιορισμούς στην άσκηση άλλων παραγωγικών δραστηριοτήτων εντός της οριοθετημένης περιοχής, όπως εκείνοι που δύνανται να ληφθούν εντός μιας ΘΠΠ. Εξ αιτίας αυτών των περιορισμών, αν και διαφέρουν ως προς τον σκοπό που διαμορφώθηκαν, καταδυτικό πάρκο και ΘΠΠ εκτιμάται ότι μπορούν να συμβάλουν εξίσου στη διατήρηση της θαλάσσιας βιοποικιλότητας. Εύλογα, λοιπόν, τα τελευταία χρόνια προκρίνεται στην Ελλάδα η διαμόρφωση καταδυτικών πάρκων ή υποθαλάσσιων μουσείων εντός των οριοθετημένων ΘΠΠ ως μέσο προώθησης της βιώσιμης τοπικής ανάπτυξης (ΥΠΕΝ, 2013).

Από την έρευνα προκύπτει ότι στην *περίπτωση της Κύθνου* οι αλιείς είναι πολύ αρνητικοί απέναντι στην ανάπτυξη του καταδυτικού τουρισμού στην περιοχή τους. Πιστεύουν ότι με τις καταδύσεις οι τουρίστες ανακαλύπτουν τους ψαρότοπους και ψαρεύουν παράνομα, προκαλώντας ζημιά στους επαγγελματίες αλιείς. Επίσης, αντιτίθενται στη διαμόρφωση οργανωμένου καταδυτικού πάρκου, καθώς θεωρούν ότι τούτο θα περιορίσει την αλιευτική δραστηριότητα. Ωστόσο, εκπρόσωπος του καταδυτικού κέντρου της Κύθνου θεωρεί ότι η καταδυτική δραστηριότητα γενικά αντιμετωπίζεται θετικά από τους ντόπιους (παρά τις αρχικές επιφυλάξεις), ακόμη και από τους ψαράδες, οι οποίοι αποφεύγουν να ψαρεύουν εκεί όπου βουτάνε οι δύτες. Κατά συνέπεια, φαίνεται να έχει διαμορφωθεί μια ισορροπία σε τοπικό επίπεδο

μεταξύ αυτών των δραστηριοτήτων και μια άτυπη οριοθέτηση των διαφορετικών χρήσεων της θάλασσας.

Αυτή την ισορροπία επιχειρεί να διατηρήσει και η τοπική αυτοδιοίκηση, κρατώντας μια «προστατευτική» στάση απέναντι στον κλάδο των αλιέων, αλλά παράλληλα υποστηρίζοντας την ανάπτυξη του καταδυτικού τουρισμού. Όπως δήλωσε ένας εκ των εκπροσώπων της τοπικής αυτοδιοίκησης, ο Δήμος, σε συνεργασία με το καταδυτικό κέντρο, έχει ως στόχο τη διαμόρφωση περιοχών κατάδυσης που θα έλκουν περισσότερο το ενδιαφέρον των δυτών όπως τα ναυάγια που υπάρχουν στην Κύθνο που μπορούν να γίνουν επισκέψιμα. Ως εκ τούτου, η διαμόρφωση ενός -μικρής έκτασης- οργανωμένου καταδυτικού πάρκου εντός της ΘΠΠ προκρίνεται ως μια πρωτοβουλία που σέβεται τις υφιστάμενες τοπικές ισορροπίες.

Στην *περίπτωση της Μήλου,* σχεδόν όλοι οι εκπρόσωποι των τοπικών φορέων είναι αρνητικοί στο ενδεχόμενο δημιουργίας καταδυτικού πάρκου. Οι περισσότεροι τονίζουν ότι οι δύτες δεν θα ενδιαφέρονταν να περιοριστούν σε ένα μέρος, όταν σήμερα έχουν ένα ολόκληρο νησί για καταδύσεις. Οι εκπρόσωποι των καταδυτικών κέντρων εξέφρασαν τον έντονο προβληματισμό τους, καθώς εκτιμούν ότι ένα οργανωμένο καταδυτικό πάρκο «*θα φέρνει σε αντιπαλότητα τους δύτες και τους ψαράδες. Χρειάζεται μεγάλη έκταση». «Η Μήλος είναι μικρή, δεν μπορείς να αποκλείσεις κάποιο κομμάτι της, θα υπάρξουν αρνητικές αντιδράσεις από τους υπόλοιπους τουριστικούς φορείς».*

Αντίθετα, στην *περίπτωση της Σαντορίνης*, όλοι οι εκπρόσωποι των τοπικών φορέων εκφράζονται θετικά στη δημιουργία ενός οργανωμένου καταδυτικού πάρκου, καθώς θα συμβάλει στην προβολή του νησιού και θα προσελκύσει περισσότερους τουρίστες. Επιπλέον, ορισμένοι εκ των ερωτηθέντων επισημαίνουν ότι σήμερα η υπερβολική κίνηση ταχύπλοων σκαφών σε όλη σχεδόν τη θαλάσσια περιοχή γύρω από το νησί θέτει σε κίνδυνο τη ζωή των δυτών. Κατά συνέπεια, η δημιουργία ενός οργανωμένου καταδυτικού πάρκου θα καθιστούσε την κατάδυση μια πιο ασφαλή δραστηριότητα, καθώς το λιμεναρχείο, αλλά και όλοι όσοι ασχολούνται με τη θάλασσα θα γνώριζαν που πραγματοποιούνται καταδύσεις.

Βέβαια, ορισμένοι εκπρόσωποι των καταδυτικών κέντρων επισημαίνουν ότι η αποτελεσματική λειτουργία ενός καταδυτικού πάρκου προϋποθέτει την ύπαρξη αυστηρών ελέγχων για την τήρηση των προδιαγραφών διαμόρφωσης και λειτουργίας του, καθώς και τη θέσπιση ορίου για τον συνολικό αριθμό των καταδυτικών πάρκων, που δύναται να διαμορφωθούν σε μια θαλάσσια περιοχή. Εκτιμούν ότι η

προβλεπόμενη έκταση του καταδυτικού πάρκου είναι ιδιαίτερα μικρή (2 τ.χλμ.). και εκφράζουν τον προβληματισμό τους για τα τμήματα παραλίας και ξηράς που δύνανται να παραχωρούνται στο καταδυτικό πάρκο και τις κατασκευές που επιτρέπονται για την εξυπηρέτησή των δραστηριοτήτων του, βάσει του ν. 4296/2014. Οι προβλέψεις αυτές ενέχουν τον κίνδυνο σημαντικών παραβιάσεων και καταστροφής του φυσικού τοπίου και του θαλάσσιου περιβάλλοντος εν απουσία αποτελεσματικών ελεγκτικών μηχανισμών.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Από την ανάλυση των πρωτογενών δεδομένων προκύπτει κατ' αρχάς η ουσιαστική έλλειψη ενημέρωσης των εμπλεκόμενων τοπικών φορέων και ομάδων συμφερόντων όσον αφορά τις Θαλάσσιες Προστατευόμενες Περιοχές (ΘΠΠ) που έχουν ήδη θεσμοθετηθεί στο νησί τους βάσει του ν. 4519/2018.

Ωστόσο, οι περισσότεροι εκπρόσωποι των τοπικών φορέων και στα τρία νησιά, όπου πρόσφατα θεσμοθετήθηκαν ΘΠΠ, αναγνωρίζουν τη δυνητική συμβολή της ΘΠΠ στην περιβαλλοντική προστασία, τον περιορισμό της αλιείας και την ανάπτυξη του καταδυτικού τουρισμού. Μάλιστα, οι τοπικοί φορείς υποστηρίζουν ότι υπάρχουν περιθώρια περαιτέρω ανάπτυξης του καταδυτικού τουρισμού στην περιοχή τους, η οποία θα μπορούσε να συμβάλει στην προσέλκυση τουριστών, στην περιβαλλοντική προστασία, στην αύξηση του εισοδήματος, στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας του τουριστικού προϊόντος και στην επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου. Από την άλλη μεριά, η πλειονότητα των τοπικών φορέων και στα τρία νησιά, εκτιμά ότι η θεσμοθέτηση της ΘΠΠ θα έχει και αρνητικές επιπτώσεις, πρωτίστως για τους επαγγελματίες αλιείς, έστω βραχυπρόθεσμα. Όπως προκύπτει και από άλλες μελέτες, οι αλιείς αναμένεται να αποτελέσουν την ομάδα που θα είναι πιο επιφυλακτική (αν όχι αρνητική) στη διαμόρφωση μιας ΘΠΠ (Pita et al., 2011 · Dimench et al., 2009 · Jones, 2008).

Ωστόσο, επιβεβαιώνοντας τα ευρήματα προηγούμενων μελετών, από την παρούσα έρευνα προκύπτει ότι πράγματι οι στάσεις και οι απόψεις των εμπλεκόμενων ομάδων διαφοροποιούνται σημαντικά ανάλογα με την περιοχή, το κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο των τοπικών ομάδων και το διακύβευμα της υπό διαμόρφωση ΘΠΠ, ενώ σημαντικές διαφοροποιήσεις παρατηρούνται συχνά και στις απόψεις των εκπροσώπων του ίδιου κλάδου. Πιο συγκεκριμένα, καταγράφονται

σημαντικές διαφοροποιήσεις στις απόψεις των τοπικών φορέων των τριών νησιών των Κυκλάδων, οι οποίες φαίνεται ότι συνδέονται σε μεγάλο βαθμό με το επίπεδο τουριστικής ανάπτυξης του κάθε νησιού, τη διάρθρωση της τοπικής οικονομίας, αλλά και τη διεξαγωγή διαβουλεύσεων σε τοπικό επίπεδο κατά το παρελθόν όσον αφορά τη διαμόρφωση ΘΠΠ. Μάλιστα, σε κάποιες περιοχές, όπως η Μήλος, σημειώνονται αποκλίσεις στις απόψεις των εκπροσώπων του ίδιου κλάδου, όπως οι αλιείς, που οφείλονται είτε στις διαφορετικές εμπειρίες των μεγαλύτερων και νεότερων γενεών, είτε στα προσωπικά τους συμφέροντα (που καθορίζονται από το είδος αλιευτικού εργαλείου που διαθέτουν). Όπως αναφέρουν οι Pita et al. (2011), οι αλιείς, που επωφελούνται περισσότερο ή επηρεάζονται λιγότερο από την εφαρμογή της ΘΠΠ, συνήθως είναι πιο δεκτικοί απέναντι στο νέο κανονιστικό πλαίσιο. Αντιπροσωπευτικό παράδειγμα αποτελούν ορισμένοι εκ των αλιέων της Μήλου και οι αλιείς της Σαντορίνης, που ασκούν ήδη δραστηριότητες αλιευτικού τουρισμού ή/και αποκτούν πρόσθετο εισόδημα από τουριστικές δραστηριότητες. Αντίθετα, οι αλιείς της Κύθνου και ορισμένοι αλιείς στη Μήλο, που απασχολούνται αποκλειστικά στον κλάδο της αλιείας, είναι κατηγορηματικά αντίθετοι στη διαμόρφωση της ΘΠΠ, καθώς θεωρούν ότι θα υποστούν άμεσα περικοπές στο εισόδημά τους σε περίπτωση που εφαρμοστούν περιορισμοί για τον κλάδο τους.

Βέβαια, φαίνεται ότι η στάση των εμπλεκομένων ομάδων δεν συνδέεται μόνο με την ΘΠΠ αυτή καθαυτή και το ρυθμιστικό της πλαίσιο, αλλά καθορίζεται πρωτίστως από τις προδιαθέσεις και τις αναπαραστάσεις που έχουν διαμορφώσει οι ομάδες αυτές για τις ΘΠΠ και οι οποίες συνδέονται άρρηκτα με το κοινωνικό περιβάλλον εντός του οποίου διαμορφώνονται (Jentoft et al., 2012). Πράγματι, η διεξαγωγή διαβουλεύσεων σε τοπικό επίπεδο κατά το παρελθόν όσον αφορά τη διαμόρφωση ΘΠΠ αναδεικνύεται ως κύριος παράγοντας που φαίνεται να διαφοροποιεί ουσιαστικά τις απόψεις των τοπικών φορέων. Στην περίπτωση της Σαντορίνης, όπου η διαμόρφωση ΘΠΠ είχε αποτελέσει αντικείμενο συζητήσεων σε τοπικό επίπεδο και είχε επιτευχθεί συναίνεση μεταξύ των εμπλεκομένων φορέων, όλοι οι ενδιαφερόμενοι κοινωνικοί εταίροι είναι θετικά διακείμενοι στη λειτουργία ΘΠΠ. Αντίθετα, στην Κύθνο ιδιαίτερα έντονη ήταν η αντίδραση των τοπικών φορέων όταν ενημερώθηκαν για την πρόσφατη οριοθέτηση ΘΠΠ στην περιοχή τους, καθώς η προηγούμενη εμπειρία τους από τη διαμόρφωση θαλάσσιου καταφυγίου στη Γυάρο έχει δημιουργήσει αρνητική προδιάθεση και ευρεία εναντίωση στις ΘΠΠ.

Ωστόσο, η πλειονότητα των εκπροσώπων των τοπικών φορέων εκτιμά ότι η στάση των ομάδων που θα αντιδράσουν ενδέχεται να αλλάξει μέσω της διαβούλευσης και της ουσιαστικής συμμετοχή τους στα όργανα διαχείρισης. Ως εκ τούτου, ενδεχόμενη θετική μεταβολή της στάσης της τοπικής κοινωνίας συνιστά απόρροια μιας γνωσιακής διαδικασίας, που προϋποθέτει την εξοικείωση όλων των εμπλεκόμενων ομάδων με το νέο κανονιστικό πλαίσιο και συνδέεται με τις εμπειρίες που αποκτούν σταδιακά κατά τη διαμόρφωση και τη λειτουργία της ΘΠΠ (Jentoft et al., 2012). Όπως επισημαίνεται από τους τοπικούς φορείς της περιοχής μελέτης, αλλά και τη σχετική βιβλιογραφία, η συμμετοχή των εμπλεκόμενων μερών και ιδίως των αλιέων στον Φορέα Διαχείρισης δύναται να λειτουργήσει ως μέσο ενημέρωσης και εξοικείωσης με το νέο κανονιστικό πλαίσιο (Musa and Dimmock, 2015 · Pomeroy and Duvere, 2008). Κατά συνέπεια, αδύναμο σημείο της λειτουργίας του Φορέα Διαχείρισης Κυκλάδων εκτιμάται ότι είναι ο περιορισμός των συμμετοχικών διαδικασιών, καθώς προβλέπεται μόνο μια θέση για όλους τους παραγωγικούς κλάδους, αγνοώντας τα διαφορετικά ή και αντικρουόμενα συμφέροντα ορισμένων ομάδων, όπως οι αλιείς, σε κάθε νησί, καθώς και τις διαφορετικές κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις των ΘΠΠ για κάθε περιοχή. Βέβαια, η έλλειψη αυτή μπορεί να αντισταθμιστεί εν μέρει από την πρόβλεψη για τη λειτουργία συμβουλευτικών επιτροπών και τη δημιουργία Παραρτημάτων με κριτήριο τις οικολογικές και γεωγραφικές ενότητες.

Αναμφίβολα, η ύπαρξη αποτελεσματικών ελεγκτικών μηχανισμών και κυρώσεων που να αποθαρρύνουν παραβατικές συμπεριφορές αναδεικνύεται ως η κυριότερη πρόκληση για τη λειτουργία των υφιστάμενων και των νέων ΘΠΠ. Μάλιστα, η πλειονότητα των τοπικών φορέων των τριών κυκλαδίτικων νησιών, όπου πρόσφατα θεσμοθετήθηκαν ΘΠΠ, εκφράζει τον έντονο προβληματισμό της για τα ελλιπή μέσα ελέγχου και επίβλεψης και αμφιβάλλει κατά πόσο πράγματι θα εφαρμοστούν οι όποιοι περιορισμοί.

Από την έρευνα προκύπτει, επίσης, ότι η επίτευξη της συνέργειας των στόχων της περιβαλλοντικής προστασίας και της τουριστικής ανάπτυξης προϋποθέτει και τη βελτίωση των υποδομών. Σχεδόν όλοι οι τοπικοί φορείς επισημαίνουν ότι η προσέλκυση τουριστών δεν αρκεί για τη μακροπρόθεσμη διατήρηση της ανταγωνιστικότητας του τουριστικού προϊόντος. Για ορισμένες περιοχές με ιδιαίτερα υψηλά επίπεδα τουριστικής ανάπτυξης, όπως η Σαντορίνη, η διαμόρφωση των κατάλληλων υποδομών αποτελεί πλέον ζήτημα ζωτικής σημασίας, ενώ για άλλες -

λιγότερο τουριστικά ανεπτυγμένες- περιοχές, όπως η Κύθνος, αποτελεί τη βάση για τη βιώσιμη ανάπτυξή τους.

Εν κατακλείδι, εκτιμάται ότι ο ν. 4519/2018, που προβλέπει τη διαμόρφωση ΘΠΠ σε όλη την Ελλάδα, προσφέρει μια μοναδική ευκαιρία για την ανάληψη όλων των αναγκαίων δράσεων που προωθούν τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη. Ωστόσο, έντονο προβληματισμό προκαλεί η ψήφιση του νέου νόμου για το περιβάλλον (ν. 4685/2020), ο οποίος, μεταξύ άλλων, καταργεί τους νεοϊδρυθέντες Φορείς Διαχείρισης των Προστατευόμενων Περιοχών, προβλέπει την υποκατάστασή τους από μονάδες διαχείρισης και τοπικά τμήματα και υπάγει τη διαχείρισή των ΘΠΠ σε έναν οργανισμό εποπτευόμενο από το Υπουργείο Περιβάλλοντος (Λιάλιος, 2020). Η πρωτοβουλία αυτή είναι ενδεικτική της ασυνέχειας που χαρακτηρίζει διαχρονικά τη χάραξη και εφαρμογή της περιβαλλοντικής πολιτικής στην Ελλάδα και μαρτυρά μια από τις παθογένειές της.

Επιπλέον, οι εκτιμώμενες κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις της λειτουργίας των ΘΠΠ διαφοροποιούνται από περιοχή σε περιοχή και θα πρέπει να ληφθούν υπόψιν κατά τον σχεδιασμό και την οριοθέτηση των ζωνών διαβαθμισμένης προστασίας εντός των ΘΠΠ, αλλά και την πρόβλεψη συγκεκριμένων περιορισμών. Το σύντομο χρονικό διάστημα εντός του οποίου κλήθηκαν οι κεντρικοί φορείς της δημόσιας διοίκησης να λάβουν αποφάσεις για την επέκταση του δικτύου των ΘΠΠ στην Ελλάδα φαίνεται ότι δεν επέτρεψε την εκτενή ενημέρωση και διαβούλευση με τους τοπικούς φορείς. Η επίσημη διαδικασία διαβούλευσης που είθισται να ακολουθείται πριν από την ψήφιση κάθε νομοθετικής πράξης φαίνεται ότι δεν αρκεί για την ουσιαστική ενημέρωση των τοπικών φορέων και της κοινωνίας. Εν όψει δε της επικείμενης (εκ νέου) αναθεώρησης του θεσμικού πλαισίου διαχείρισης των ΘΠΠ, οι περιβαλλοντικές οργανώσεις επισημαίνουν την ανάγκη να δοθεί το σχέδιο νόμου σε διαβούλευση για επαρκές χρονικό διάστημα και όχι διαβούλευση 10-15 ημερών (Λιάλιος, 2020).[5] Πολλές μελέτες επισημαίνουν την ανάγκη ουσιαστικής συμμετοχής όλων των εμπλεκόμενων μερών στον σχεδιασμό και τη λειτουργία της ΘΠΠ, τονίζοντας ότι αποτελεί βασική προϋπόθεση για την επιτυχή εφαρμογή και διαχείρισή τους (Giakoumi et al., 2018 · Musa and Dimmock, 2015 · Pomeroy and

[5] Για τη σημασία της διαβούλευσης ως διαδικασίας σχεδιασμού δημόσιων πολιτικών και διοικητικής διακυβέρνησης σε τοπικό, εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο, καθώς και ως μέσου διαπραγματευτικής ισχύος βλ. το αφιέρωμα του περιοδικού *Επιστήμη και Κοινωνία* (2010), «Διαβούλευση», 24.

Duvere, 2008).[6] Η ενημέρωση και η διαβούλευση με την τοπική κοινωνία, με σκοπό τη συναίνεση μεταξύ των εμπλεκόμενων ομάδων, που είναι οι κύριοι αποδέκτες της νομοθεσίας και θα κληθούν να τις εφαρμόσουν, κρίνεται απαραίτητη για την άμβλυνση των όποιων επιφυλάξεων και αντιδράσεων, την ορθή και αποτελεσματική διαχείριση των ΘΠΠ και, συνεπώς, τη μεγιστοποίηση των οφελών που δύνανται να αποφέρουν για την τοπική οικονομία και κοινωνία ως εργαλείο βιώσιμης ανάπτυξης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

Δεμερτζής, Ν. (επιμ.) (2010). Διαβούλευση. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 24.

Λιάλιος, Γ. (2020). Τι αλλάζει στη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών της Ελλάδας. *Η Καθημερινή*, 13 Φεβρουαρίου.

ΥΠΕΝ (2013). *Νέο ειδικό χωροταξικό πλαίσιο για τον τουρισμό 2013*. http://www.ypeka.gr/Default.aspx?tabid=785&sni[524]=2841&language=el-GR

Ξενόγλωσση

Bennett, N.J., and Dearden, P. (2014). From measuring outcomes to providing inputs: Governance, management, and local development for more effective marine protected areas. *Marine Policy*, 50 (A), pp. 96-110.

Bustamante, R., Wellington, J., and Troya, R. (2001). In Galápagos, clashes between fishers and managers jeopardize conservation efforts. *MPA News*, 2 (6), pp. 1-3.

Christie, P. (2004). Marine protected areas as biological successes and social failures in Southeast Asia. *American Fisheries Society Symposium*, 42, pp. 155-164.

Da Silva, P.P. (2004). From common property to co-management: lesson from Brazil's first maritime extractive reserve. *Marine policy*, 28 (5), pp. 419-428.

[6] Η παρούσα έρευνα διεξήχθη στο πλαίσιο της Πράξης «Έρευνα, Εκπαίδευση και Υποδομές: ο τριγωνισμός των αξόνων στρατηγικής ανάπτυξης του ΕΚΚΕ - REDI»(MIS 5002378), Πακέτο Εργασίας 4, «Αειφόρος Τουριστική Ανάπτυξη: Καταδυτικός Τουρισμός σε Θαλάσσιες Προστατευόμενες Περιοχές και Θερμαλισμός σε περιοχές με Ιαματικούς Φυσικούς Πόρους» (2017-2020), που υλοποιήθηκε από το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών. Εντάσσεται στη «Δράση Στρατηγικής Ανάπτυξης Ερευνητικών και Τεχνολογικών Φορέων» και χρηματοδοτήθηκε από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα και Καινοτομία» στο πλαίσιο του ΕΣΠΑ 2014-2020 με συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης). Η έρευνα πεδίου στα τρία νησιά των Κυκλάδων πραγματοποιήθηκε από την ακόλουθη ερευνητική ομάδα: Λυδία Αβράμη, Νίκος Δεμερτζής, Αντουανέτα Καπέλα, Αλίκη Μουρίκη, Όλγα Παπαλιού και Αμαλία Φραγκίσκου.

Dharmaratne, G., Yee Sang, F. and Walling, L.J. (2000). Tourism potentials for financing protected areas, *Annals of Tourism Research*, 27 (3), pp. 590-610.

Dimech, M., Darmanin, M., Smith, I., Kaiser, M. and Schembri P. (2009). Fishers' perception of a 35-year old exclusive fisheries management zone. *Biological Conservation*, 142, pp. 2691-2702.

Dimmock., K. and Musa, M. (2015). Scuba Diving Tourism System: A framework for collaborative management and sustainability. *Marine Policy*, 54, pp. 52-58.

Dixon, J.A., Scura, L.F. and Van't Hof, T. (1993). Meeting ecological and economic goals: marine parks in the Caribbean. *Ambio,* 22 (2-3), pp. 117-25.

European Commission (2019). *Flash Eurobarometer 379: attitudes towards biodiversity*. Brussels: European Commission's Directorate-General for Communication.

Ferse, S.C.A., Máñez Costa, M., Máñez, K.S., Adhuri, D.S. and Glaser, M. (2010). Allies, not aliens: increasing the role of local communities in marine protected area implementation. *Environmental Conservation*, 37 (1), pp. 23-34.

Giakoumi, S., McGowan, J., Mills, M., Beger, M., Bustamante, R.H., Charles, A., Christie, P., Fox, M., Garcia-Borboroglu, P., Gelcich, S., Guidetti, P., Mackelworth, P., Gier, L., Christi, P. and Amolo, R. (2017) Community perceptions of scuba dive tourism development in Bien Unido, Bohol island, Philippines, *Journal of Coastal Conservation*, 21, pp. 153-166.

Gill, D.A., Schuhmann, P.W., Oxenford, H.A. (2015). Recreational diver preferences for reef fish attributes: economic implications of future change. *Ecological Economics*, 111 (C), pp. 48-57.

Halik, A., Verweij, M. and Schlüter, A. (2018). How marine protected areas are governed: a cultural theory perspective. *Sustainability*, 10 (252). doi: 10.3390/su10010252.

Hargreaves-Allen, V., Mourato, S. and Milner-Gulland, E.J. (2011). A global evaluation of coral reef management performance: are MPAs producing conservation and socio-economic improvements? *Environmental Management*, 47 (4), pp. 684-700.

Helvey, M. (2004). Seeking consensus on designing marine protected areas: keeping the fishing community engaged. *Coastal Management* 32, pp. 173-190.

Humphreys, J. and Herbert, R.J.H (2018). Marine protected areas: science, policy and management.*Estuarine, Coastal and Shelf Science*, 215, pp. 215-218.

Jentoft, S., Pascual-Fernandez, J., De la Cruz Modino, R., Gonzalez-Ramallal, M. and Chuenpagdee, R. (2012). What stakeholders think about marine protected areas: case studies from Spain. *Human Ecology,* 40 (2), pp. 185-197.

Jones, P. (2008). Fishing industry and related perspectives on the issues raised by no-take marine protected area proposals. *Marine Policy*, 32, pp. 749-758.

Jones, P.J.S., Qiu, W. and De Santo, E.M. (2013). Governing marine protected areas: social-ecological resilience through institutional diversity, *Marine Policy*, 41, pp. 5-13

Kelleher, G. and Kenchington, R. (1992). *Guidelines for establishing marine protected areas*. *A marine conservation and development report*. Gland, Switzerland: IUCN.

Lester, S.E., Halpern, B.S., Grorud-Colvert, K., Lubchenco, J., Ruttenberg, B.I., Gaines, S.D., Airamé, S., and Warner, R.R. (2009). Biological effects within no-take marine reserves: a global synthesis. *Marine Ecology Progress Series*, 384, pp. 33-46.

Leverington, F., Costa, K.L., Courrau, J., Pavese, H., Nolte, Ch., Marr, M., Coad, L., Burgess, N., Bomhard, B. and Hockings, M. (2010a). *Management effectiveness evaluation in protected areas - a global study* (2nd edition). Brisbane, Australia: University of Queensland.

Leverington, F., Costa, K.L., Pavese, H., Lisle, A. and Hockings, M. (2010b). A global analysis of protected area management effectiveness. *Environmental Management,* 46 (5), pp. 685-98.

Lockwood, M., Davidson, J., Curtis, A., Stratford, E., and Griffith, R. (2010) Governance principles for natural resource management, *Society & Natural Resources*, 23 (10), pp. 986-1001.

Lucrezi, S., Milanese, M., Markantonatou, V., Cerrano, C., Sar, A., Palma, M. and Saayman, M. (2017). Scuba diving tourism systems and sustainability: perceptions by the scuba diving industry in two marine protected areas. *Tourism Management*, 59, pp. 385-403.

Mangi, S.C. and Austen, M.C. (2008). Perceptions of stakeholders towards objectives and zoning of marine-protected areas in southern Europe. *Journal for Nature Conservation,* 16 (4), pp. 271-280.

Parsons, G.R. and Thur, S.M. (2008). Valuing changes in the quality of coral reef ecosystems: a stated preference study of scuba diving in the Bonaire national marine park. *Environmental Resource Economics*, 40(4), pp. 593-608.

Pieraccini, M. and Cardwell, E. (2017). Divergent perceptions of new marine protected areas: comparing legal consciousness in Scilly and Barra, UK. *Ocean & Coastal Management,* 119, pp. 21-29.

Pita, C., Graham, J.P., Theodossiou, I. and Macpherson, K. (2011). An overview of commercial fisher's attitudes towards marine protected areas. *Hydrobiologia*, 670, pp. 289-306.

Pomeroy, R.S, and Duvere, F. (2008). The engagement of stakeholders in the marine spatial planning process. *Marine Policy*, 32, pp. 816-822.

Pomeroy, R.S., Mascia, M.B. and Pollnac, R.B. (2007). Marine Protected Areas: the social dimension. In FAO (Ed.), *Report and documentation of the expert workshop on marine protected areas and fisheries management: review of issues and considerations*. FAO Fisheries Report No. 825, pp. 149-181.

Pomeroy, R.S., Parks, J.E., and Watson, L.M. (2004). *How is your MPA doing? a guidebook of natural and social indicators for evaluating marine protected area management effectiveness*. IUCN, Gland (Switzerland) and Cambridge (UK).

Potts, T., Pita, C., O'Higgins, T. and Mee, L. (2016). Who cares? European attitudes towards marine and coastal environments. *Marine Policy*, 72, pp. 59-66.

Roberts, C.M. and Polunin, N.V.C. (1993). Marine reserves: simple solutions to managing complex fisheries? *Ambio*, 22 (6), pp. 363-368.

Roberts, T. and Jones, P.J.S. (2013). North east Kent European marine site: overcoming barriers to conservation through community engagement. *Marine Policy*, 41(C), pp. 33-40.

Salm, R.V., Clark, J.R. and Siirila, E. (2000). *Marine and coastal protected areas: a guide for planners and managers*. Gland, Switzerland: IUCN.

The World Bank (2006). *Scaling up marine management-the role of marine protected areas*, Washington, DC: World Bank.

Thorpe, A., Failler, P. and Bavinck, J.M. (2011). Marine protected areas (MPAs) special feature: editorial.*Environmental Management*, 47 (4), pp. 519-524.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

1. Θαλάσσιες Προστατευόμενες Περιοχές στην περιοχή μελέτης

Σύμφωνα με το ν. 4519/2018 «Φορείς Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών και άλλες διατάξεις» (Φεβρ. 2018), στις θαλάσσιες περιοχές Natura έχουν ενταχθεί οι ακόλουθες περιοχές:

	ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΤΟΠΟΥ	**ΕΚΤΑΣΗ (ha)**	**ΚΩΔΙΚΟΣ**
Σαντορίνη	ΝΕΑ ΚΑΙ ΠΑΛΙΑ ΚΑΜΜΕΝΗ - ΠΡΟΦΗΤΗΣ ΗΛΙΑΣ	1264,25	GR4220003
Μήλος	ΠΑΡΑΚΤΙΑ ΖΩΝΗ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΗΛΟΥ	5328,25	GR4220005
	ΝΗΣΟΣ ΠΟΛΥΑΙΓΟΣ - ΚΙΜΩΛΟΣ	13897,73	GR4220006
	ΝΗΣΟΣ ΑΝΤΙΜΗΛΟΣ -ΘΑΛΑΣΣΙΑ ΠΑΡΑΚΤΙΑ ΖΩΝΗ	1260,76	GR4220007
Κύθνος	ΒΟΡΕΙΟΔΥΤΙΚΗ ΚΥΘΝΟΣ: ΟΡΟΣ ΑΘΕΡΑΣ - ΑΚΡΩΤΗΡΙΟ ΚΕΦΑΛΟΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΚΤΙΑ ΖΩΝΗ	2855,19	GR4220010

2. Όρια Φορέα Διαχείρισης Κυκλάδων

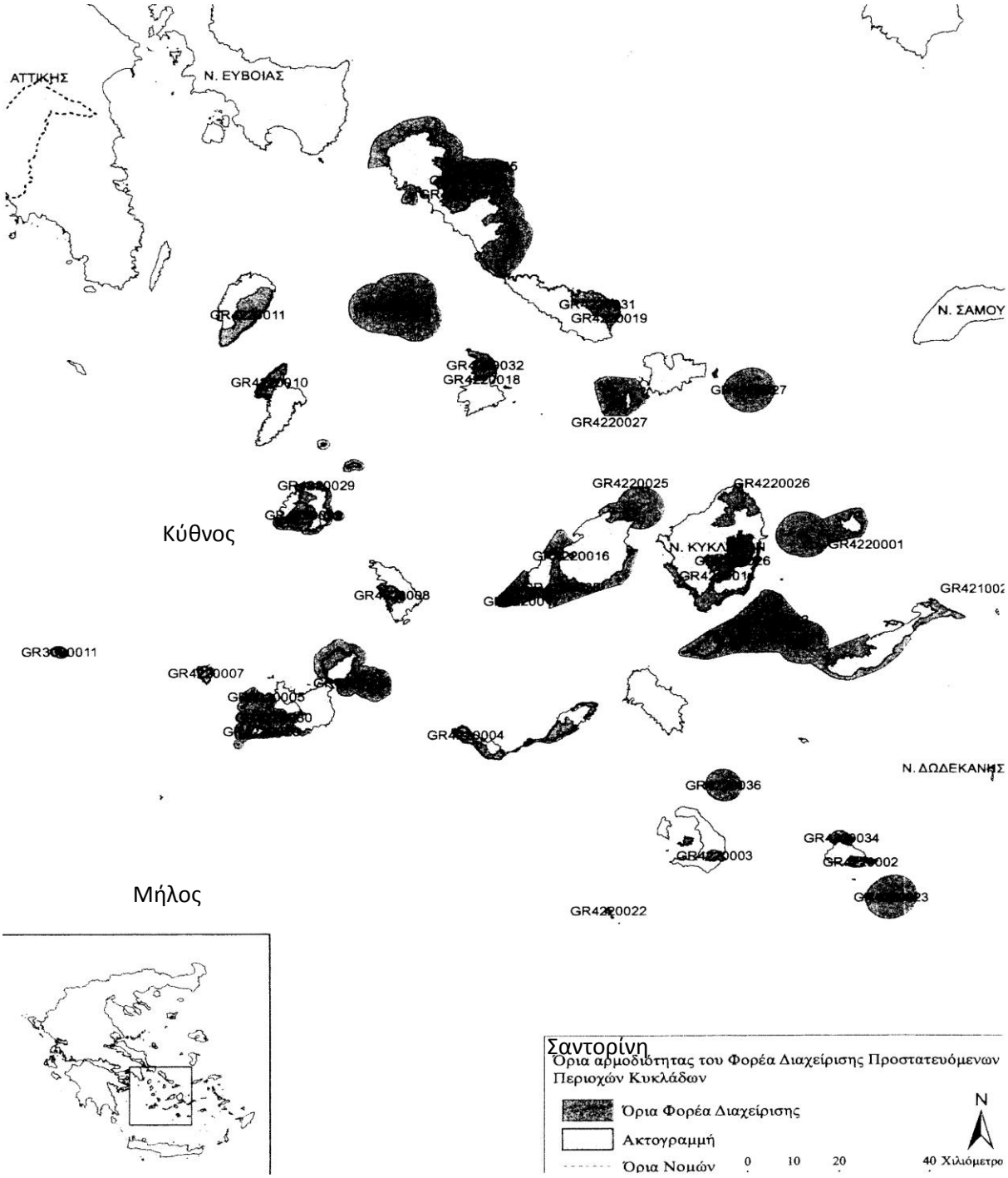

Πηγή: Ν.4519/2018 «Φορείς Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών και άλλες διατάξεις», ΦΕΚ Α' 25/20.02.2018, σελ. 5540.